

บทที่ 4

การวิเคราะห์ข้อมูล

การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ บนฐานวิถีวัฒนธรรมอีสานภายใต้กระแสสังคมผู้สูงอายุในบทนี้จะนำเสนอข้อมูลบริบททางสังคมและวัฒนธรรมสังคมอีสานที่มีผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุใน 4 ด้าน คือ ด้านกาย ด้านจิตใจ ด้านสังคม และด้านเศรษฐกิจ เกี่ยวโยงกับบริบทสังคมและวัฒนธรรม ดังนี้

4.1 บริบททางสังคมและวัฒนธรรมอีสาน

ภูมิภาคอีสานมีวิถีวัฒนธรรมที่เป็นอัตลักษณ์ของตนเอง มีการสื่อสารด้วยภาษาถิ่นอีสานที่มีสำเนียงภาษาตามพื้นถิ่น และภาษาตามกลุ่มชาติพันธุ์ มีพื้นที่ขนาดกว้างใหญ่ที่สุดของประเทศไทย แบ่งเป็นอีสานตอนบน และอีสานตอนล่าง ซึ่งมีความแตกต่างกันทางวัฒนธรรมตามกลุ่มชาติพันธุ์ ลักษณะทางภูมิศาสตร์ ได้รับการเรียกขานว่าเป็นภูมิภาคที่มีความแห้งแล้งทุรกันดารในอดีต ชาวอีสานผ่านความลำบาก เป็นนักรู้ชีวิต ด้วยสภาพอากาศที่แห้งแล้งการประกอบอาชีพส่วนใหญ่ทำไร่นาจึงมีฐานะทางเศรษฐกิจที่ไม่ค่อยดีดังเช่นภูมิภาคอื่นที่สภาพสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการสร้างเศรษฐกิจด้วยกิจอาชีพอื่นๆ แต่อย่างไรก็ตามในมุมมองถึงความมีน้ำใจ เป็นคนเรียบง่าย อุดม สนุกสนาน ในทางภูมิศาสตร์อีสานถูกแบ่งออกเป็นอีสานตอนบน และอีสานตอนล่าง ซึ่งความแตกต่างทางวิถีวัฒนธรรมบางอย่างถึงมีความแตกต่างกัน ดังเช่น ดนตรีอีสานตอนบนจะมีโปงลางซึ่งเครื่องดนตรีสำคัญโปงลาง แคน พิณ เป็นต้น ส่วนอีสานใต้ ดนตรีที่เป็นอัตลักษณ์จะเรียกว่า กันตรึม ซึ่งเป็นดนตรีพื้นบ้านชาวไทยเขมร เป็นต้น ซึ่งบริบททางสังคมและวัฒนธรรมอีสานแบ่งได้ดังนี้

4.1.1 ภูมินิเวศน์ของอีสาน

ลักษณะทางภูมินิเวศน์ของอีสานที่มีลักษณะทางกายภาพที่มีขนาดพื้นที่ที่กว้างใหญ่ที่สุดของประเทศไทยแยกลักษณะภูมิศาสตร์ออกเป็นอีสานตอนบน และอีสานตอนใต้ ภูมินิเวศน์จึงเป็นวิถีของมนุษย์ที่มีความสัมพันธ์กับบริบททางนิเวศน์ท้องถิ่น ซึ่งมีความต่างกันตามลักษณะของระบบนิเวศน์แต่ละแห่ง ซึ่งแบ่งออกเป็นดังนี้

4.1.1.1 ภูมินิเวศน์อีสานตอนบน ลักษณะทั่วไปของอีสานตอนบนมีลักษณะทางภูมิศาสตร์มีทั้งนิเวศน์ภู และนิเวศน์ลุ่มน้ำ เพราะมีแนวเทือกเขาภูพานและมีลำน้ำที่สำคัญคือแม่น้ำชีที่มีลำน้ำสายเล็กหลายสายไหลมารวมกัน ซึ่งพื้นที่วิจัยที่อยู่ในพื้นที่อีสานตอนบนคือ อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ มีกลุ่มชาติพันธุ์ดั้งเดิมของอำเภอกุฉินารายณ์คือชาวภูไท ที่มีความเชื่อและศรัทธาต่อวิถีคนกับป่าดังจะเห็นได้จากการเคารพสักการะสิ่งเหนือธรรมชาติที่มีความเกี่ยวข้องกับธรรมชาติทั้งป่าไม้ และแหล่งน้ำ เช่น มเหศักดิ์ ดอนปู่ตา และกุด หรือหนอง ที่เป็นแหล่งน้ำขนาดใหญ่จะมีความเชื่อต่อเจ้าที่ที่เป็นปกปักษ์รักษาไว้ ทำให้เกรงกลัวต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามประวัติศาสตร์บอกเล่าต่อๆ กันมา ระบบนิเวศน์มีความสัมพันธ์กับอาชีพและวิถีชุมชน

1) ระบบนิเวศน์โคก หรือที่ดอนเนื่องด้วยอีสานตอนบนจะมีพื้นที่ภูเขาและที่ดอนที่สูงมนุษย์ก็จะมีวิถีที่มีความสัมพันธ์กับระบบนิเวศน์ที่โคกมีการเพาะปลูกพืชที่เหมาะสม เช่น ในอดีตมีการปลูกฝ้าย เช่นฝ้าย ทอผ้าฝ้ายจึงเป็นวิถีภูมิปัญญาทางอีสานตอนบน การทอผ้าฝ้าย การย้อมคราม และการย้อมผ้าด้วยสีธรรมชาติจากเปลือกไม้ใบไม้ ไม้ ในภูเขาที่มีสายน้ำก็มีป่าไผ่ก่อเกิดวิถีคนกับไผ่ทั้งในด้านการทำอาหารและการจักสานและก่อสร้าง เป็นต้น แม้ว่าปัจจุบันภูมิปัญญาท้องถิ่นอาจจะมีให้เห็น หรือมีน้อยแล้วเพราะการเปลี่ยนแปลงทางสังคมมีผลต่อวิถีของคนในท้องถิ่น ดังเช่น การจักสานจากไม้ไผ่ อาชีพจักสานเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ชาวอีสานขาดไม่ได้ เพราะเครื่องใช้ในครัวเรือนเกิดจากการจักสานทั้งสิ้น แต่ด้วยวิถีสมัยใหม่ที่มีอุปกรณ์ใหม่จำพวกพลาสติกมาทดแทน อาชีพจักสานจึงถูกลดบทบาทลง ประกอบกับวิถีการทำมาหากินเปลี่ยนไป จึงไม่ค่อยได้ใช้เครื่องจักสานมากเช่นในอดีต การจักสานจึงถูกเปลี่ยนรูปแบบไปบ้างให้เหมาะสมกับยุคสมัย ผู้สูงอายุที่มีการปรับตัวด้วยอาชีพจักสานเดิมก็ยังสามารถใช้ความรู้การจักสานสามารถทำเป็นอาชีพของตนเองได้ ดังเช่น พ่อวรรณเดช โกमार มีความรู้ความสามารถด้านการจักสานด้วยไม้ไผ่ เพราะในพื้นที่กาฬสินธุ์ยังมีไม้ไผ่ปัจจุบันยังสามารถประกอบอาชีพจักสานหารายได้เสริมและทำให้ตัวเองไม่เหงาสุขภาพจิต ร่างกายแข็งแรง มีการปรับตัวจากสานตะกร้า ไซ มาเป็นการทำแปรรูปไม้ไผ่ นับว่าได้รับความนิยมของคนในชุมชนและคนรุ่นใหม่ที่น่าไปใช้ประโยชน์ได้อย่างเหมาะสมในปัจจุบัน เป็นต้น

ภาพ 4.1 การจักสานที่ใช้ไม้ไผ่มีความสัมพันธ์กับภูมิประเทศเป็นอาชีพวิถีของผู้สูงอายุชาวอีสาน
ดังเช่นพ่อวรรณเดช โกमार

นอกจากนี้วิถีชีวิตของชาวอีสานที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่เป็นโคก เป็นภู นอกจากไผ่ หวาย แล้วยังมีวิถีที่นิยมปลูกฝ้ายในอดีต จึงทำให้อีสานตอนบนมีเสื้อผ้าที่ทอมาจากฝ้ายเป็นส่วนใหญ่ผ้าฝ้ายจึงเป็นสินค้าของชาวอีสานตอนบน โดยเฉพาะในพื้นที่จังหวัดสกลนคร มุกดาหาร และกาฬสินธุ์ เป็นต้น แม้ว่าทุกวันนี้การปลูกฝ้ายจะไม่มีให้เห็นดังเช่นในอดีตความนิยมผ้าฝ้ายก็ยังมีอยู่เช่นเดิม

2) ระบบนิเวศพื้นที่ลุ่มน้ำ ด้วยพื้นที่อีสานตอนบนมีลุ่มน้ำสำคัญ คือ แม่น้ำชีและมีลำน้ำสายเล็กสายน้อยหลายสายก่อให้เกิดแม่น้ำ เมื่อมีลำน้ำก็ย่อมมีชุมชนอยู่ใกล้แหล่งน้ำด้วย เช่น ลำน้ำพระยั้ง ห้วย ลำน้ำปาว เป็นต้น เนื่องจากมีภูเขาภูพานเป็นต้นกำเนิดลำน้ำธรรมชาติหลายสายเชื่อมถึงแม่น้ำโขงสายน้ำเหล่านี้ได้หล่อเลี้ยงผู้คนจึงเกิดวิถีชนคนลุ่มน้ำ วิธีการ ปลูก ปลา อาหารการกินเพราะมีความอุดมสมบูรณ์ ขณะเดียวกันแหล่งน้ำก็จะมีพืชน้ำที่ชาวอีสานนำมาใช้ประโยชน์เพื่อการดำรงชีวิต เช่น ต้นผือ ต้นกก และต้นคล้า ซึ่งเป็นพืชชุ่มน้ำ เป็นพืชพื้นถิ่นอีสานนำไปแปรรูปเป็นเสื่อก่อเกิดภูมิปัญญาของการทอเสื่อมาเป็นเวลายาวนาน ปัจจุบันก็ยังยั้งมีชาวบ้านนำมาทอเพื่อใช้และเพื่อจำหน่ายแต่ก็เป็นภูมิปัญญาที่ใกล้สูญหายเพราะหาคนสืบทอดได้ยาก จำนวนมากที่ไหลมารวมกัน เช่น หล

การทอเสื่อสามารถนำวัสดุตามธรรมชาติในพื้นที่ถิ่นมาใช้ได้อย่างหลากหลายเช่น ผือ กก ต้นคล้า เป็นต้น ในอดีตอาจจะทอเพื่อไว้ใช้ในครัวเรือน ปัจจุบันเมื่อแต่ละครอบครัวอาจจะมีการดำเนินชีวิตที่เปลี่ยนไปจึงเกิดการทอเพื่อการค้า และการค้า และแปรรูปเพื่อเพิ่มมูลค่าก็มี เป็นการยกระดับภูมิปัญญาชาวบ้านสู่สินค้าทางวัฒนธรรม

ภาพ 4.2 วิธีผู้สูงอายุกับการทอเสื่อจากต้นกกพืชพื้นถิ่นอีสาน

การทอเสื่อจากต้นคล้า นับเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่หายากแล้วในปัจจุบัน คล้า เป็นพืชพื้นถิ่นทางอีสานตอนบนเป็นพืชน้ำแถบสกลนคร กาฬสินธุ์ หนองคาย หรือพื้นที่ชุ่มน้ำ พ่อเสรีรัฐ ใจอ่อน ชาวบ้านตำบลแจนแลน หมู่ที่ 2 อายุ 68 ปี อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ที่ยังทำอาชีพทอเสื่อคล้าเป็นอาชีพเสริมจากการทำนา เพราะมีที่นาอยู่ใกล้กับหนองมะร่องซึ่งเป็นหนองน้ำจืดที่ต้นคล้าเกิดในหนองน้ำแห่งนี้มานาน จึงเห็นความเติบโตของต้นคล้าและตัดคล้ามาทอเสื่อเป็นประจำ ได้เรียนรู้มาจากรุ่นพ่อแม่ คล้านอกจากนำมาทอเป็นเสื่อก็สามารถขายเป็นลำต้นก็ได้มีคนต่างถิ่นมาหาซื้อไปแปรรูปต้นละ 1-2 บาท คุณสมบัติของคล้าเป็นไม้สะเทือนน้ำสะเทือนบก กล่าวคือเกิดในน้ำต้น หรือที่ดินชุ่มน้ำ พ่อเสรีรัฐ เคยนำมาปลูกไว้ร่องน้ำห้องน้ำที่บ้านต้นคล้าก็ไม่ตาย เติบโตได้เช่นกัน ต้นคล้าจะมีความยาว

1.5-2 เมตร ความหนาของลำต้นประมาณ 1 เซนติเมตร ขั้นตอนนำลำต้นค้ำมาผ่าครึ่งเพื่อเอาไส่ออก แล้วไปเอาไปตากแดด เมื่อแห้งไส่จะหลุดออกแล้วจึงเอามาทอเป็นเสื่อ หรือสานกระติบข้าวเหนียวก็ได้

ภาพ 4.3 พ่อเสรีรัฐ ใจอ่อน ประชาญ์ชาวบ้านทอเสื่อค้ำของตำบลแจนแลน อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

ภาพ 4.4 ต้นค้ำพืชพื้นถิ่นในพื้นที่ชุ่มน้ำของอีสานตอนบน มีความยาวประมาณ 1.5-2 เมตร

ความรู้การทอเสื่อค้ำของชาวอีสานยังมีผู้สืบสานน้อยลงส่วนใหญ่อยู่ที่สกลนคร นครพนม ที่มีการแปรรูปจากค้ำในหลายรูปแบบ ส่วนในพื้นที่วิจัยคือตำบลแจนแลน อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ยังเป็นการทอเสื่อแบบดั้งเดิมยังไม่มีมีการแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์อย่างอื่น นอกจากต้นค้ำแล้วยังมีผักที่เป็นพืชน้ำ เช่น บัวสาย วิถีคนลุ่มน้ำก็มักจะเชื่อมโยงกับการหาปลาแปรรูปปลาเป็นปลาร้า ปลาจ่อมจนกลายเป็นอาหารเชิงสัญลักษณ์ของชาวอีสาน สิ่งเหล่านี้สะท้อนวิถีชีวิตของชาวอีสานที่เกี่ยวข้องกับบริบททางภูมิณีเวศน์ของท้องถิ่น

4.1.1.2 ภูมิณีเวศน์อีสานตอนล่าง

อีสานตอนล่างตั้งอยู่ในพื้นที่ที่เรียกว่าแอ่งโคราช สายน้ำสำคัญ แม่น้ำมูลน้ำมูลที่ไหลลงสู่แม่น้ำโขงจังหวัดอุบลราชธานี และลำน้ำเล็กๆ เช่นลำน้ำชี ลำน้ำมูล ลำน้ำชี เป็นต้น พื้นที่ส่วนใหญ่ปลูกข้าว เพราะมีลักษณะเป็นพื้นราบส่วนใหญ่ และมีอาชีพอื่นของท้องถิ่นที่มีความสัมพันธ์กับภูมิณีเวศน์ของอีสานตอนล่าง มีภูมิประเทศติดกับประเทศกัมพูชาและได้รับอิทธิพลเมื่อครั้งอาณาจักรขอมปกครอง ทำให้ได้รับอารยธรรมขอมและมีคนหลากหลายชาติพันธุ์อยู่ร่วมกัน เช่น ลาว เขมร ส่วย และไทย อีสานตอนล่างจะมีไม่มีภูเขาที่ก่อเกิดแหล่งน้ำ หากแต่มีความแห้งแล้ง อาชีพจึงทำนาเป็นหลักและทอผ้าไหมด้วยความแห้งแล้งจึงนิยมปลูกหม่อนเลี้ยงไหมเป็นอาชีพเสริมเพราะหม่อนมีความทนแล้งได้ดี จึงมีวิถีวัฒนธรรมของการทอผ้าไหมที่มีความประณีตสีสันสวยงามเพราะเกิดความผสมผสานลวดลายจากอิทธิพลของเขมรและของไทยทำให้มีความเหลือม วาว นอกจากนี้ยังได้รับการส่งเสริมจากโครงการศิลปาชีพของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระราชินีในรัชกาลที่ 9 ที่ทรงฟื้นฟูและส่งเสริมอาชีพการทอผ้าให้มีการสืบทอดและพัฒนามาจนถึงปัจจุบัน

1) การทอผ้าไหม การปลูกหม่อนเลี้ยงไหมเป็นอาชีพที่สืบทอดต่อกันมาหลายชั่วคน และพัฒนาการไปตามยุคสมัย และความรู้ทางวิชาการ เมื่อวิถีการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมยังมีอยู่การทอผ้าก็ควบคู่กัน ชุมชนอีสานทั่วไปจะมีพื้นที่สวนหม่อน ในอดีตสวนหม่อนจะมีทุกครอบครัวเพราะในสวนนั้นไม่ได้มีแต่หม่อนแต่มีพืชผักชนิดอื่นๆ ร่วมอยู่ด้วย ผ้าไหมจากการทอเพื่อสวมใส่ในครอบครัวปัจจุบันได้ยกระดับเป็นสินค้าชุมชน เป็นภูมิปัญญาของผู้สูงอายุที่ทำให้ผู้สูงอายุมีงานและรายได้ ลดการพึ่งพาอาศัยคนอื่นได้เป็นอย่างดี ในแถบจังหวัดบุรีรัมย์จึงมีหมู่บ้านท่องเที่ยวไหม นับเป็นการยกระดับชุมชนตามภูมิณีเวศน์ให้มีผลต่อเศรษฐกิจชุมชน

ภาพ 4.5 การเลี้ยงไหมและการทอผ้าไหมของชาวอีสาน

ภาพที่ 4.6 วิธีชีวิตผู้สูงอายุที่เป็นหญิงกับอาชีพผ้าทอมือเป็นของคู่กันเพราะในอดีตเป็นหน้าที่ของผู้หญิงที่ต้องทอผ้าให้สมาชิกในครอบครัวได้ใช้กัน

นอกจากนี้ผ้าไหม ที่มีขึ้นชื่อและเป็นที่รู้จักกันทั่วไปอีกแหล่งหนึ่งและเป็นพื้นที่วิจัยของชุดโครงการย่อย คือ ผ้าไหม อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ คือ ชุมชนบ้านยาง เพราะเป็นชุมชนที่อยู่ริมห้วยลำพังชู สามารถปลูกหม่อนเลี้ยงไหมได้ดีมีการส่งออกเส้นไหมเป็นสินค้าของชุมชน การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุสามารถประยุกต์ใช้หรือต่อยอดภูมิปัญญาเดิมเพื่อให้มีผลต่อกาย ใจสังคม และเศรษฐกิจได้ ดังจะเห็นในชุดโครงการย่อยหนึ่งได้ศึกษาถึงการใช้ผ้าเข้ามาส่งเสริมการออกกำลังกายของผู้สูงอายุ เป็นต้น

2) การทำนาเกลือสินเธาว์ ด้วยพื้นดินของอีสานจะพบว่ามีความเค็มที่เป็นปัญหามานานจนบางที่มีพื้นที่กว้างและเค็มมาก ชาวบ้านต้องปรับวิถีจากนาข้าวเป็นนาเกลือแทน การต้มเกลือสินเธาว์จึงเป็นภูมิปัญญาที่อยู่กับพื้นที่ดินอีสาน ประกอบกับเกลือเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิตของมนุษย์ ทั้งการประกอบอาหาร การถนอมอาหาร และใช้เพื่อกิจกรรมอื่นๆ ทางสังคม ชุมชนสร้างถ่อ อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี พบว่ายังมีอาชีพการต้มเกลือ เพราะพื้นที่ของชุมชนมีความเค็ม ไม่สามารถทำนาได้ จึงทำเป็นกันลักษณะอุตสาหกรรมในครัวเรือนวิถีแบบพื้นบ้าน และรวมกลุ่มกันเพื่อผลิตเกลือจำหน่ายออกนอกชุมชน

ภาพที่ 4.7 การต้มเกลือที่ชุมชนสร้างถ่อ อำเภอเวียงใน จังหวัดอุบลราชธานี

4.1.2 ดนตรีพื้นบ้านอีสาน

ชาวอีสานเป็นคนสนุกสนาน ดนตรีพื้นบ้านจึงเป็นของคู่กันซึ่งมีความแตกต่างกันในกลุ่มชาติพันธุ์บ้าง ทำให้ดนตรีพื้นบ้านอีสานมีหลากหลายใช้เพื่อการละเล่นในกิจกรรมทางสังคมของชาวอีสานโอกาสต่างๆ และปัจจุบันนี้มีดนตรีพื้นบ้านหลายอย่างกำลังจะสูญหายไป หลงเหลือไว้ในบางชุมชนเท่านั้นอย่างเช่น กลองยาวในอดีตชุมชนอีสานทั่วไปมีแทบทุกตำบล ปัจจุบันไม่มีมีแล้วนอกจากเป็นวงที่ขับเคลื่อนด้วยกลุ่มคนเล็กๆ ที่มีใจรักเท่านั้นเพราะสังคมเปลี่ยนไปดนตรีสมัยใหม่เข้ามาแทนที่จึงทำให้ดนตรีพื้นบ้านอีสานลดบทบาทลงไป จากการสำรวจข้อมูลเชิงบริบทวัฒนธรรมอีสานครั้งนี้ปรากฏให้เห็นถึงร่องรอยทางดนตรีที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุได้ ดังเช่น

4.1.2.1 การเล่นกลองตุ้ม เป็นกลองที่ใช้ตีให้จังหวะในการการกระทบเท้า ลักษณะของกลองตุ้มเป็นกลองสองหน้าขนาดเล็ก มีสำเนียงเสียงดัง “ตุ้มๆ” จึงมีชื่อเรียกตามเสียงนั้น หรืออาจมีเรียกชื่ออื่น เช่น กลองตุ้ม กลองตุ้มซุบ เป็นต้น กลองตุ้ม เป็นเครื่องดนตรีประเภทเครื่องกระทบ ซึงหนึ่งเช่นเดียวกับกลองชนิดอื่นๆ ชาวอีสานใช้กลองตุ้มใน 2 กรณี สำเร็จ คำโหม่ง เรียบเรียงจาก สาขานุกรมไทยภาคอีสาน เล่ม 1 ไว้ คือ

1. ผู้ใหญ่บ้านตีกลองตุ้มเป็นเครื่องส่งสัญญาณแบบเดียวกันกับการใช้ขอลอ
2. ชาวบ้านใช้กลองตุ้มทำกระสวนจังหวะประกอบการเซิ้งต่างๆ เช่น เซิ้งบั้งไฟ ซึ่งมีกระสวนจังหวะเท่ากับการเท้าก้าวเดิน “ซ้ายขวา ซ้ายขวา” เสียงกลองตุ้มดังว่า ตุ้ม ตุ้ม ตุ้ม ตุ้ม หรือ “ตุ้มซุบ ตุ้มซุบ” อันเป็นที่มาของชื่อเรียกกลองชนิดนี้ ลำตัวของกลองตุ้มทำจากไม้ขนุน ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางของลำตัวประมาณ 2 คืบ (ราว 40 เซนติเมตร) มีความยาวของลำตัวประมาณ 2-3 คืบ ขุดท่อนไม้ให้กลวงเป็นท่อกระบอกหุ้มหน้ากลองด้วยแผ่นหนังรูปวงกลมทั้งสองหน้า ดึงหนังหน้ากลองเข้าหากันด้วยการร้อยเชือกหนังเข้ารูร้อยที่เจาะไว้รอบๆ หน้าหน้ากลอง โยงไปมาหากันในแนวซิกแซ็ก มีไม้ขัดเป็นกลไกตรึงหน้ากลองขัดอยู่ที่คู่เส้นเชือกหนังแต่ละคู่เียบรอบลำตัวกลอง

การตีกลองตุ้มอาจตีด้วยฝ่ามือ หรือตีด้วยค้อนไม้ หุ้มปลายด้วยผ้าเคียนรอบเป็นรูปกำปั้น ปัจจุบันกลองตุ้มยังมีใช้อยู่ทั่วไปในทุกจังหวัดของภาคอีสาน ในกรณีที่ตีประกอบจังหวะเซิ้งบั้งไฟ ส่วนผู้ใหญ่บ้านได้เลิกใช้สัญญาณกลองตุ้มไปแล้วพร้อมสัญญาณขอลอ โดยหันมาใช้สัญญาณเสียงพูดผ่านเครื่องขยายเสียงแทน กลองตุ้มปรากฏให้เห็นในปัจจุบันนี้แถบจังหวัดศรีสะเกษ จังหวัดอุบลราชธานี

เป็นต้น ใช้ในกิจกรรมการเดินเท้าที่เป็นจังหวะ เรียกว่า จังหวะเซ็ง การเซ็งบั้งไฟในบุญเดือนหก ซึ่งในพื้นที่ของการศึกษาวิจัยในครั้งนี้พบว่าชุมชนบ้านไทย จังหวัดอุบล มีการตีกลองตุ้มการเซ็งขอรับบริจาคปัจจัยในงานบุญ อย่างที่ตำบลบ้านไท อำเภอลำดวน จังหวัดอุบลราชธานี ยังมีการตีกลองตุ้มเป็นกิจกรรมของชุมชนเพราะได้รับการฟื้นฟูเมื่อปี 2512 โดยครูในโรงเรียนได้มีการส่งเสริมให้มีการตีกลองตุ้มจัดประกวดแข่งขัน จึงทำให้คงอยู่ทุกวันนี้แต่ก็จะอยู่แต่ในวัยผู้สูงอายุ ที่ใช้ในการบุญทำนองจังหวะการตีเป็นจังหวะเซ็ง โดยเฉพาะใช้ในงานเซ็งบุญบั้งไฟเพื่อเดินรับบริจาคปัจจัยในงานบุญ มีจังหวะสนุกสนาน

ภาพ 4.8 วิธีชาวบ้านตำบลบ้านไทย จังหวัดอุบลราชธานีกับการตีกลองตุ้มดนตรีพื้นบ้าน

4.1.1.2 ดนตรีพินแคน

พิน แคน เป็นเครื่องดนตรีที่เป็นสัญลักษณ์ความเป็นอีสาน เพราะเป็นเครื่องดนตรีที่ให้ความสนุกสนานเล่นคนเดียวได้ให้ความเพลิดเพลินโดยไม่ต้องเล่นร่วมกับเครื่องดนตรีอื่นก็ได้ เช่น ดิด พินไปเลียงว้าว เลี้ยงควาย เป็นวิถีชาวอีสานในอดีตที่ประดิษฐ์จากวัสดุในท้องถิ่น ซึ่งภูมิภาคอื่นไม่ค่อยมี ปัจจุบันนำไปประกอบกับเครื่องดนตรีอื่นหลายรูปแบบ เช่น วงโปงลาง วงหมอลำ และใช้ประกอบการรำในพิธีกรรม เช่น แคนประกอบรำผีฟ้า เป็นต้น หรือการเล่นดนตรีที่มีการร้องประกอบ ซึ่งปัจจุบันได้พัฒนามาเป็นโปงลาง โดยใช้วัสดุในพื้นที่เป็นวัสดุในการประดิษฐ์เช่นกัน จะพบในอีสานส่วนบน หรือในกลุ่มชาติพันธุ์ไทย เป็นต้น

ภาพ 4.9 ดนตรีพื้นบ้านอีสาน พิณ แคน เครื่องดนตรีอัตลักษณ์ของชาวอีสาน

ดนตรีพิณแคน วิธีที่เรียบง่ายของชาวอีสานใช้เล่นในโอกาสงานบุญต่างๆ ของชุมชน ซึ่งในอดีตไม่มีการแสดงดนตรีสมัยใหม่อย่างเช่นปัจจุบัน จึงอาศัยดนตรีพื้นบ้านตามท้องถิ่นและพัฒนามาเรื่อยๆ จังหวะดนตรีประกอบเนื้อร้องด้วยภาษาพื้นบ้านอาจจะเป็นกลอนลำภูไท หมอลำ เซ็งกัมี เป็นต้น

4.1.3 ความเชื่อและประเพณีท้องถิ่น

ชาวอีสานมีวิถีที่ยึดมั่นในพุทธศาสนาเป็นสำคัญดังจะเห็นได้จากประเพณี 12 เดือน หรือชาวอีสานเรียกว่า ฮีต12 และมีความเชื่อเรื่องผีทั้งผีบรรพบุรุษ ผีเจ้าที่เจ้าทาง ผีบ้านผีเรือน จะเห็นได้ว่าชุมชนอีสานทั่วไปจะมีพื้นที่ที่เป็นที่อยู่ของผีที่คอยปกป้องรักษาชุมชน เรียกว่า ผีปู่ตา ผีมหะสิกษ์ เป็นต้น จึงต้องมีศาลปู่ตาไว้เป็นที่เคารพสักการะเช่นไหว้เป็นประจำทุกปี ดังนั้นจะเห็นชาวอีสานมีงานบุญตลอดทั้งปีบุญคุณลาน บุญเบิกบ้าน บุญสงกรานต์ บุญบั้งไฟ จะเป็นความเชื่อเกี่ยวกับผี อย่างเช่น บุญบั้งไฟก็จะเป็นจุดบั้งไฟบูชาพญาแถน ผู้ควบคุมฟ้าฝนให้ตกต้องตามฤดูกาล แถน หรือผีปู่ตา หรือศาลเจ้า สถานที่สำคัญของแต่ละชุมชน นับว่าเป็นผีประจำชุมชน

ภาพ 4.10 การขนทรายเข้าวัดและก่อเจดีย์ทราย ในงานเทศกาลวันสงกรานต์ของชาวอีสาน

ภาพ 4.11 การเซ่นไหว้ผีปู่ตาประจำชุมชน และขอพรเพื่อความสบายใจ

นอกจากนี้ยังมีผีบรรพบุรุษ ซึ่งชาวอีสานมาแต่โบราณจะสอนลูกหลานให้เคารพผู้อาวุโส ญาติพี่น้อง แม้จะล่วงลับไปแล้วต้องทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ บางครอบครัวมีทุนงบประมาณก็สามารถทำบุญได้เองตามกำลังศรัทธา แต่สำหรับครอบครัวที่ไม่มีทุนพอจะทำบุญให้บรรพบุรุษได้ก็สามารถทำในเทศกาลบุญประเพณี เช่น สงกรานต์ ก็จะมีการสงฆ์กระตักบรพบุรุษ ทำสังฆทานอุทิศส่วนกุศลไปให้หรือบุญเดือนสิบ (บุญข้าสาก) ก็เป็นอีกบุญที่จะทำถึงญาติที่ล่วงลับไปแล้ว และเจ้ากรรม ผีที่ไม่ญาติ เป็นต้น ดังนั้นคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุจึงขึ้นอยู่กับการได้ปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาและการทำบุญในวันสำคัญทางศาสนา และทำบุญให้กับผีบรรพบุรุษ

4.2 กระแสสังคมผู้สูงอายุ

ประเทศไทยกำลังตื่นตัวกับการเตรียมความพร้อมการรองรับสังคมผู้สูงอายุที่กำลังจะก้าวสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ในอีกไม่เกิน 10 ปีข้างหน้า ภาวะทางประชากรผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นมากกว่าวัยอื่นๆ จึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจของทุกภาคส่วน นโยบายรัฐบาล มีโครงการของหน่วยงานต่างๆ ออกมามากมาย และขยายผลด้วยการสื่อสารที่มีความรวดเร็ว อาทิ การจัดสรรงบประมาณเพื่อจ่ายเบี้ยยังชีพให้สำหรับผู้ที่มีอายุครบ 60 ปีขึ้นไป จะได้รับรายละ 600 บาท และเพิ่มขึ้นตามช่วงอายุ การจัดสวัสดิการผู้สูงอายุในเรื่องต่างๆ รัฐบาลส่งเสริมให้ชุมชนจัดตั้งกลุ่มผู้สูงอายุในรูปแบบต่างๆ เช่น ชมรมผู้สูงอายุ เพื่อให้เกิดการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุทำกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ร่วมกัน ทั้งการออกกำลังกาย การแสดง การถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และรวมกลุ่มเพื่อทำอาชีพที่เหมาะสมกับวัย การจัดกองทุนเพื่อส่งเสริมด้านอาชีพให้ผู้สูงอายุ กองทุนของ สปสช. เป็นต้น และรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุที่กำลังเป็นกระแสและน่าสนใจในขณะนี้คือรูปแบบของโรงเรียนผู้สูงอายุ วิทยาลัยผู้สูงอายุ เป็นนโยบายของกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ผ่านทางกรมพัฒนาผู้สูงอายุ เป็นการสร้างสวัสดิการในรูปแบบใหม่ โรงเรียนผู้สูงอายุเน้นการใช้ทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น ทำให้การดำเนินงานของโรงเรียนผู้สูงอายุมีจุดเด่นที่แตกต่างหลากหลายตามบริบทของแต่ละท้องถิ่น อย่างไรก็ตามการขับเคลื่อนการพัฒนากิจกรรมต่างๆ ของผู้สูงอายุไม่ว่าจะเป็น

โรงเรียนผู้สูงอายุ ชมรมผู้สูงอายุ กลุ่มผู้สูงอายุ จำเป็นอย่างยิ่งต้องอาศัยผู้นำชุมชนผู้ที่มีบทบาทต่อการขับเคลื่อนทางสังคมให้ไปในรูปแบบที่ถูกระบุที่เหมาะสมด้วย

จากการศึกษาบริบททางสังคมเกี่ยวกับโรงเรียนผู้สูงอายุ พบว่า พื้นที่ที่มีการตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุ ซึ่งชื่อของโรงเรียนก็จะแตกต่างกันไปตามและพื้นที่ได้ร่วมกันจัดตั้ง อย่างไรก็ตามการมีโรงเรียนแต่ก็ยังคงขาดในเรื่องของหลักสูตรที่เหมาะสม กิจกรรมที่จะใช้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ในโรงเรียนให้เกิดประโยชน์ต่อทางด้านอาชีพและรายได้สำหรับผู้สูงอายุ ขณะเดียวกันมีหลายพื้นที่ที่มีความต้องการตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุในตำบลของตนเอง ในการศึกษาครั้งนี้จึงมีโครงการย่อยที่จะมุ่งเน้นหาแนวทางการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุที่เหมาะสม

ภาพที่ 4.12 กิจกรรมโรงเรียนผู้สูงวัยไทยแจนแลน

โรงเรียนผู้สูงวัยไทยแจนแลน (โรงเรียนผู้สูงอายุของตำบลแจนแลน) เปิดดำเนินการมาแล้ว 5 เดือน ก่อนที่จะมีโครงการวิจัยเข้ามาในชุมชน จากเดิมมีสมาชิก 30 คน พัฒนาเพิ่มเป็น 50 คน เกิดจากการพัฒนาต่อจากชมรมผู้สูงอายุเดิมสถานที่ตั้งโรงเรียนใช้ศาลาเก่าของวัดแจนแลนเหนือ เป็นพื้นที่จัดกิจกรรม และขับเคลื่อนงานโดย อบต.แจนแลน รพ.สต.แจนแลน และ ข้าราชการเกษียณ ที่มีจิตอาสาในพื้นที่ช่วยกันดำเนินงานและเปิดโรงเรียนผู้สูงอายุเดือนละ 2 ครั้ง

ภาพที่ 4.13 กิจกรรมสนทนาการของผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงวัยไทแจนแลน

ที่ตำบลสร้างถ่อ อำเภอเข็ญ จังหวัดอุบลราชธานี เป็นพื้นที่วิจัยของชุดโครงการนี้เป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่มีการตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุ ซึ่งมีกิจกรรมคล้ายกับที่ตำบลแจนแลน อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ แต่ลักษณะกิจกรรมขึ้นอยู่กับองค์ความรู้ด้านวิถีวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น ทั้งสองแห่งอยู่ในความรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบล

ภาพที่ 4.14 โรงเรียนผู้สูงอายุที่ตำบลสร้างถ่อ อำเภอเข็ญ จังหวัดอุบลราชธานี

จากการวิเคราะห์กิจกรรมของโรงเรียนผู้สูงอายุ เป็นโครงการที่อยู่ในความรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลร่วมกับโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ลักษณะของกิจกรรมเป็นการนำผู้สูงอายุมารวมตัวกันทำกิจกรรม ตั้งแต่กิจกรรมบันเทิงเพื่อให้ผู้สูงอายุมีความสุขสนุกสนานเพลิดเพลินไม่เหงาได้พบปะพูดคุย การถ่ายทอดภูมิปัญญา และความรู้ด้านสุขภาพ โดยใช้พื้นที่สาธารณะของชุมชน เช่น พื้นที่ของวัด หรือพื้นที่ของเทศบาล โรงเรียน เป็นต้น อย่างไรก็ตามยังไม่มีการจัดทำเป็นหลักสูตรสำหรับโรงเรียนผู้สูงอายุอย่างเป็นระบบ งานวิจัยชุดนี้จึงเป็นการค้นหาชุดกิจกรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุอย่างเป็นระบบและมีความเหมาะสมบนพื้นฐานวัฒนธรรมของตนเอง

4.3 ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศ

สังคมปัจจุบันมีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศ เป็นสิ่งที่ปฏิเสธไม่ได้ว่าทุกวันนี้มีความก้าวหน้าไปมาก และส่งผลต่อวิถีชีวิตของคนไม่ทางตรงก็ทางอ้อม ไม่ว่าจะเป็นการสื่อสารที่รวดเร็ว การใช้ฐานข้อมูลสารสนเทศร่วมกัน ผู้สูงอายุปัจจุบันมีการใช้สื่อที่มีความทันสมัย การติดตามและเฝ้าระวังด้านสุขภาพ และการใช้สื่อเพื่อการสร้างรายได้ เป็นต้น ปัญหาผู้สูงอายุกับการใช้ประโยชน์ข้อมูล โดยเฉพาะหน่วยงานองค์กรภาครัฐในท้องถิ่นระบบข้อมูลสารสนเทศยังไม่มีคุณสมบัติและใช้ประโยชน์ได้อย่างทั่วถึง นอกจากนี้การใช้ประโยชน์ของเทคโนโลยีในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ยังเป็นประเด็นที่น่าสนใจเพิ่มมากขึ้นไม่ว่าจะเป็นช่องทางการจำหน่ายสินค้าของผู้สูงอายุ ช่องทางการส่งข่าวสาร และฐานข้อมูลของผู้สูงอายุ เป็นต้น ในระดับท้องถิ่นยังขาดระบบสารสนเทศเกี่ยวกับผู้สูงอายุ กล่าวคือ ยังไม่มีฐานข้อมูลที่สามารถนำข้อมูลมาวิเคราะห์ และติดตามปัญหาสุขภาพของผู้สูงอายุได้ และข้อมูลเชิงสถิติย้อนหลัง จะทำให้ประเมินสถานการณ์ปัญหาสุขภาพของผู้สูงอายุได้และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้นำไปใช้ประโยชน์ได้ทั้งองค์การบริหารส่วนตำบล และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ดังนั้นการจัดการข้อมูลด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์ ในลักษณะของแผนที่สุขภาพของผู้สูงอายุจะทำให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ใช้ข้อมูลประเมินสถานการณ์ และการรายงานได้อย่างสะดวกรวดเร็ว

จากบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของวิถีชาวอีสานที่ได้กล่าวมาข้างต้นสามารถพัฒนาต่อเพื่อให้เกิดผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุให้ดีขึ้น เชื่อมสัมพันธ์ทั้งคุณภาพชีวิตด้านกาย ด้านใจ ด้านสังคม และด้านเศรษฐกิจ สร้างนวัตกรรมทางสังคมออกมาเพื่อเป็นรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุต่อไป

4.4 ข้อมูลสถานการณ์ปัญหาผู้สูงอายุ

การวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาผู้สูงอายุของชาวอีสานผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของท้องถิ่น และการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสัมภาษณ์ที่ประกอบไปด้วยสัดส่วนของประชากรผู้สูงอายุ ปัญหาหนี้สิน ปัญหาสุขภาพและระดับคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ โดยการสุ่มตัวอย่างจากพื้นที่วิจัย จำนวน 210 คน ได้ผลดังนี้

ตารางที่ 4.1 สัดส่วนประชากรกับประชากรผู้สูงอายุในพื้นที่วิจัย

พื้นที่เป้าหมายการวิจัย	ประชากร	ผู้สูงอายุ	
		จำนวน	(ร้อยละ)
องค์การบริหารส่วนตำบลแจนแลน จังหวัดกาฬสินธุ์	5,878	987	16.79
องค์การบริหารส่วนตำบลโพธิ์ชัย อำเภอกวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม	4,491	646	14.27
องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านยาง จังหวัดบุรีรัมย์	8,375	957	11.42
องค์การบริหารส่วนตำบลโคกขมิ้น อำเภอพลับพลาชัย จังหวัดบุรีรัมย์	8,327	1,053	12.65
องค์การบริหารส่วนตำบลสร้างถ่อ จังหวัดอุบลราชธานี	9,565	1,658	16.98
องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านไทย จังหวัดอุบลราชธานี	6,432	1,188	18.47
รวม	43,068	6,489	15.07

จากตาราง 4.1 แสดงให้เห็นว่าสถานการณ์จำนวนผู้สูงอายุจากพื้นที่วิจัย โดยภาพรวมมีจำนวน 6.489 คน คิดเป็นร้อยละ 15.07 ของประชากรทั้งหมด โดยในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านไทย มีอัตราผู้สูงอายุสูงที่สุด คือ ร้อยละ 18.47 รองลงมาคือ องค์การบริหารส่วนตำบลสร้างถ่อ ร้อยละ 16.98 องค์การบริหารส่วนตำบลแจนแลน จังหวัดกาฬสินธุ์ ร้อยละ 16.79 องค์การบริหารส่วนตำบลโพธิ์ชัย อำเภอกวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม ร้อยละ 14.27 องค์การบริหารส่วนตำบลโคกขมิ้น อำเภอพลับพลาชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ร้อยละ 12.65 และองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านยาง จังหวัดบุรีรัมย์ ร้อยละ 11.42 ตามลำดับ จากข้อมูลสถานการณ์ผู้สูงอายุดังกล่าวข้างต้นนี้ สะท้อนให้ว่าผู้สูงอายุภาคอีสานมีจำนวนมากขึ้น จะต้องมีการเตรียมการเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงที่จะมีขึ้นในอนาคต และการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุจึงมีความสำคัญมาก

ตารางที่ 4.2 ช่วงอายุของผู้สูงอายุ

พื้นที่เป้าหมายการวิจัย	ช่วงอายุ (ปี)				รวม
	60-70	71-80	81-90	มากกว่า 90 ปี	
องค์การบริหารส่วนตำบลแจนแลน จังหวัดกาฬสินธุ์	566	248	84	19	917
องค์การบริหารส่วนตำบลโพธิ์ชัย อำเภอกวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม	374	220	47	5	646
องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านยาง จังหวัดบุรีรัมย์	625	243	56	6	957
องค์การบริหารส่วนตำบลโคกขมิ้น อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์	823	184	35	11	1,053
องค์การบริหารส่วนตำบลสร้างถ่อ จังหวัดอุบลราชธานี	833	446	191	15	1,485
องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านไทย จังหวัดอุบลราชธานี	782	282	116	8	1,188
รวม	4,003	1,623	529	64	6,246

จากตาราง 4.2 ข้อมูลประชากรผู้สูงอายุจากพื้นที่วิจัยส่วนใหญ่มีอายุอยู่ในช่วง 60-70 ปี รองลงไปคือ 71-80 ปี ช่วงอายุ 81-90 ปี และ มากกว่า 90 ปีตามลำดับ จากข้อมูลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าผู้สูงอายุมีอายุยืนยาวมากขึ้น และก็จะสะท้อนภาระทางสังคมก็จะเพิ่มมากขึ้นตามไปด้วย

การสำรวจข้อมูลคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุของภาคอีสาน

จากการสำรวจข้อมูลผู้สูงอายุในพื้นที่วิจัย จำนวน 210 คน โดยวิธีการสัมภาษณ์เพื่อวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาที่มีผลต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ซึ่งประกอบด้วยข้อมูลทั่วไป สถานการณ์ทางด้านเศรษฐกิจ สุขภาพ อาชีพ และคุณภาพชีวิตได้ผลดังนี้

ตารางที่ 4.3 อายุของผู้สูงวัย

อายุ	จำนวน	ร้อยละ
60-70 ปี	96	45.71
71-80 ปี	79	37.62
81 ปีขึ้นไป	35	16.67
รวม	210	100.00

จากตาราง 4.3 ผู้สูงอายุมีช่วงอายุ อยู่ในช่วง 61-70 ปี มากที่สุด ร้อยละ 45.71 รองลงมาคือ อายุช่วง 71-80 ปี ร้อยละ 37.62 และ อายุ 81 ปี ขึ้นไป ร้อยละ 16.67 จากข้อมูลสะท้อนให้เห็นว่า ผู้สูงอายุที่เป็นวัยที่เป็นภาระมีเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ และมีอายุที่สูงขึ้นจำนวนเพิ่มขึ้น

ตารางที่ 4.4 สถานภาพของผู้สูงอายุ

สถานภาพ	จำนวน	ร้อยละ
โสด	18	8.57
สมรส	149	70.95
หม้าย	41	19.52
หย่า/แยกกันอยู่	2	0.95
รวม	210	100.00

จากตารางที่ 4.4 พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีสถานภาพสมรส จำนวน 149 คน ร้อยละ 70.95 เป็นหม้าย จำนวน 41 คน ร้อยละ 19.52 โสด จำนวน 18 คน ร้อยละ 8.57 หย่าร้างแยกกันอยู่ จำนวน 2 คิดเป็นร้อยละ 0.95

ตารางที่ 4.5 ลักษณะการอยู่อาศัย

ลักษณะการอยู่อาศัย	จำนวน	ร้อยละ
อยู่คนเดียว	14	6.67
อาศัยอยู่กับคู่สมรสเพียงลำพัง	41	19.52
อาศัยอยู่กับบุตรหลาน	70	33.33
อาศัยอยู่กับคู่สมรสและบุตรหลาน	75	35.71
อาศัยอยู่กับญาติ	10	4.76
รวม	210	100.00

จากตารางที่ 4.5 พบว่า ผู้สูงอายุของภาคอีสานส่วนใหญ่ยังอยู่กับคู่สมรสที่มีบุตรหลานอยู่ด้วย จำนวน 75 คน คิดเป็นร้อยละ 35.71 อยู่กับบุตรหลาน จำนวน 70 คน ร้อยละ 33.33 อยู่กับคู่สมรสตามลำพัง จำนวน 41 คน คิดเป็นร้อยละ 19.52 อาศัยอยู่กับญาติ จำนวน 10 คน คิดเป็นร้อยละ 4.76 และอยู่คนเดียว จำนวน 14 คน ร้อยละ 6.67 ตามลำดับ หากพิจารณาจากข้อมูลจะเห็นสถิติของผู้สูงอายุที่อยู่คนเดียว อยู่กับญาติจำนวนไม่น้อย นั่นสะท้อนให้เห็นปัญหาด้านคุณภาพชีวิต ความสะดวกสบายของผู้สูงอายุในระดับหนึ่งว่ามีปัญหา

ตารางที่ 4.6 ระดับการศึกษา

ระดับการศึกษา	จำนวน	ร้อยละ
ไม่ได้รับการศึกษา	2	.9
ประถมศึกษา	194	91.9
มัธยมศึกษา	13	6.6
อนุปริญญา	1	.5
รวม	210	100.0

จากตารางที่ 4.6 ผู้สูงอายุมีการศึกษาในระดับประถมศึกษา จำนวน 194 คิดเป็นร้อยละ 91.9 รองลงมาคือ ระดับมัธยมศึกษา จำนวน 13 คน ร้อยละ 6.6 ไม่ได้รับการศึกษา จำนวน 2 คน ร้อยละ 0.9 และระดับอนุปริญญา จำนวน 1 คน ร้อยละ 0.5

ตารางที่ 4.7 ภาระหนี้สิน

ภาระหนี้สิน	จำนวน	ร้อยละ
ไม่มีหนี้สิน	94	44.76
มีหนี้สิน	116	55.24
รวม	210	100.0

จากตารางที่ 4.7 ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีภาระหนี้สิน จำนวน 116 คิดเป็นร้อยละ 55.24 ไม่มีหนี้สิน จำนวน 94 คน ร้อยละ 44.76

ตารางที่ 4.9 จำนวนหนี้สินของผู้สูงอายุ

ภาวะหนี้สิน	จำนวน	ร้อยละ
0-20000 บาท	28	26.42
20001-40000 บาท	14	13.21
40001-60000 บาท	16	15.09
60001-80000 บาท	5	4.72
80001-100000 บาท	12	11.32
มากกว่า 100000 บาท	31	29.25
รวม	106	100.00

จากตารางที่ 4.9 พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีภาระหนี้สินมากกว่า 100,000 บาท ร้อยละ 29.25 รองลงมา คือ ไม่เกิน 20,000 บาท ร้อยละ 26.42 มีหนี้สิน 40,000-60,000 บาท ร้อยละ 15.09 มีหนี้สิน 20,001-40,000 บาท ร้อยละ 13.21 มีหนี้สิน 80,001-100,000 บาท ร้อยละ 11.32

ตารางที่ 4.10 ปัญหาสุขภาพผู้สูงอายุ

สุขภาพผู้สูงอายุ	จำนวน	ร้อยละ
สุขภาพแข็งแรงดี	106	50.48
มีปัญหาสุขภาพ	104	49.52
สายตามองไม่ปกติ	4	3.92
ภาวะเจ็บป่วยเรื้อรัง	2	1.96
มีโรคประจำตัว	92	90.20
ช่วยเหลือตัวเองไม่ได้	2	1.96
อื่นๆ	2	1.96
Total	210	100.00

จากตารางที่ 4.10 พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีสุขภาพแข็งแรง ร้อยละ 50.48 ขณะเดียวกันก็มีปัญหาสุขภาพ ร้อยละ 49.52 ซึ่งปัญหาสุขภาพส่วนใหญ่มีโรคประจำตัว ร้อยละ 90.20 โดยเฉพาะโรคความดัน เบาหวาน เป็นต้น

ระดับคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ

การสำรวจคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ โดยประเมินคุณภาพชีวิต 4 ด้าน ได้แก่ ด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านสังคม และด้านเศรษฐกิจ กำหนดเกณฑ์การให้คะแนนระดับคุณภาพชีวิตด้วยการแปลความหมายของค่าเฉลี่ย (บุญชม ศรีสะอาด, 2549) ดังนี้

ช่วงคะแนนเฉลี่ย	ความหมาย
4.51-5.00	คุณภาพชีวิตดีมาก
3.51-4.50	คุณภาพชีวิตดี
2.51-3.50	คุณภาพชีวิตปานกลาง
1.51-2.50	คุณภาพชีวิตดีน้อย
1.00-1.50	คุณภาพชีวิตดีน้อยที่สุด

ตารางที่ 4.11 คุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ

คุณภาพชีวิต	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบน มาตรฐาน	ความหมาย
ด้านร่างกาย	3.44	0.931	ปานกลาง
ท่านมีความพอใจด้านสภาพร่างกาย	3.9	0.84	
ท่านยังสามารถเดินทางไกลและทำกิจกรรมทางสังคม กับครอบครัวได้เป็นอย่างดี	3.37	0.948	
ท่านสามารถทำงานบ้านและการประกอบอาหารเองได้	3.55	0.954	
ท่านได้รับกรตรวจสุขภาพเป็นประจำ	3.63	0.949	
ท่านยังสามารถประกอบอาชีพได้	2.76	0.966	
ด้านจิตใจ	3.87	0.897	ดี
ท่านไม่มีสภาวะต่อการวิตกกังวลใดต่อการดำเนินชีวิต ครอบครัวให้ความสำคัญต่อท่านอย่างสม่ำเสมอ เหมือนเดิม	3.66	0.941	
ท่านสามารถไปทำกิจกรรมทางศาสนาและงานบุญ ประเพณี	3.92	0.879	
ท่านรู้สึกว่าคุณเองมีความสุขและสบายใจ	4.00	0.825	
ท่านรู้สึกว่าคุณเองมีความสุขและสบายใจ	3.88	0.941	
ด้านสังคม	3.48	0.876	ปานกลาง
ท่านได้รับการยอมรับและมีส่วนร่วมในกิจกรรมของ ชุมชนอย่างสม่ำเสมอ	3.86	0.894	
เมื่อท่านก้าวอยู่ในช่วงวัยผู้สูงอายุรู้สึกโดดเดี่ยวไร้ ญาติมิตร	2.10	0.912	
ชุมชนของท่านให้ความสำคัญและรับฟังความคิดเห็น ผู้สูงอายุ	3.97	0.887	
ท่านได้เข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม เช่น ชมรมผู้สูงอายุ กลุ่มอาชีพ	3.57	0.921	
ชุมชนของท่านยังสามารถพึ่งพาอาศัยกันได้ในกรณีพึ่งพา อาศัยกัน	3.88	0.768	

ตารางที่ 4.9 คุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ (ต่อ)

คุณภาพชีวิต	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ความหมาย
ด้านเศรษฐกิจ	3.38	0.904	ปานกลาง
ท่านมีความสามารถประกอบอาชีพที่เหมาะสมได้ เช่น การทอผ้า การเกษตร	3.42	0.945	
ปัจจุบันท่านมีรายได้เพียงพอกับรายจ่าย	3.43	0.895	
ท่านมีลูกหลานให้การเลี้ยงดูและให้รายได้อย่าง สม่ำเสมอ	3.82	0.864	
ท่านมีความกังวลต่อการดำเนินชีวิตที่ไม่มีอาชีพและ รายได้เพียงพอ	2.6	0.976	
ท่านสนใจการส่งเสริมด้านอาชีพและรายได้ให้กับ ผู้สูงอายุ	3.64	0.840	
เฉลี่ยรวม	3.54	0.901	ดี

จากตารางที่ 4.8 พบว่า คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุภาคอีสานโดยภาพรวม อยู่ในระดับคุณภาพชีวิตดี (ค่าเฉลี่ย 3.54) โดยมีคุณภาพชีวิตด้านจิตใจมีระดับคะแนนสูงที่สุด (ค่าเฉลี่ย 3.87) รองลงมา คือ คุณภาพชีวิตด้านสังคม (ค่าเฉลี่ย 3.48) ด้านร่างกาย (ค่าเฉลี่ย 3.44) และด้านเศรษฐกิจ (ค่าเฉลี่ย 3.38) ตามลำดับ

ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจสะท้อนให้เห็นว่า พบว่า ผู้สูงอายุมีความต้องการด้านอาชีพเพื่อสร้างรายได้ให้กับตนเอง เพราะส่วนใหญ่มีรายได้มากจากเบี้ยยังชีพและรายได้จากลูกหลาน เพราะผู้สูงอายุหลายคนก็มีสุขภาพแข็งแรงสามารถที่จะทำกิจกรรมที่ก่อให้เกิดรายได้ได้ สอดคล้องกับข้อมูลด้านภาวะหนี้สินที่ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีหนี้สินที่จำนวนมากพอสมควร ร้อยละ 55 นับว่าเป็นสถิติที่ไม่น้อยสะท้อนให้เห็นปัญหาด้านคุณภาพชีวิตที่มีความวิตกกังวล และต้องการรับการแก้ไขเพื่อให้ตนมีความสบายใจและเห็นศักยภาพของตนเองในการ

4.5 การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ

การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบนฐานวิถีวัฒนธรรมอีสานภายใต้กระแสสังคมผู้สูงอายุ ได้สังเคราะห์โครงการวิจัยย่อยภายใต้ชุดโครงการ จำนวน 18 โครงการย่อย ซึ่งมีกรอบในการวิเคราะห์ตามกรอบการวิจัยที่ประกอบด้วย กิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านกาย ด้านจิตใจ ด้านสังคม และด้านเศรษฐกิจ และปัจจัยเกื้อหนุนอื่นเป็นองค์ประกอบ ได้ผลดังนี้

4.5.1 การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุด้าน ร่างกาย : ชุดกิจกรรมออกกำลังกายด้วยผ้าขาวม้า ด้วยสภาพความเป็นผู้สูงอายุย่อมมีข้อจำกัดด้านสุขภาพกายซึ่งเป็นไปตามวัย ดังนั้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่อาศัยความรู้ด้านวิถีวัฒนธรรมของชาวอีสานจึงเป็นความสนใจของผู้สูงอายุ วิถีคนอีสานกับผ้าขาวม้ากลายเป็นอัตลักษณ์ที่มีความโดดเด่น ผ้าขาวม้าเป็นผ้าเอนกประสงค์ของชาวอีสาน

ใช้มัดหัว ป้องกันแดด ผูกอุ้งให้ลูกหลาน เป็นผ้านุ่งของผู้ชาย ผ้าคาดเอวผ้าสารพัดประโยชน์ หรือแม้แต่เป็นเครื่องกราบไหว้ผู้ใหญ่ ไหว้ขอสมาธิในงานแต่งงานก็นับว่าขาดไม่ได้ ในขณะเดียวกัน การทอผ้าคือภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสานที่มีการสืบทอดกันมายาวนาน ในการวิจัยครั้งนี้ได้นำผ้าขาวม้าเป็นสื่อในการออกกำลังกายของผู้สูงอายุ เป็นการนำอุปกรณ์ที่อยู่ในวิถีของชาวบ้านมาใช้ประโยชน์ด้านสุขภาพกายด้วย ศาสตร์ด้านพลศึกษา จนกลายเป็นนวัตกรรมพื้นบ้านชาวบ้านให้ความสนใจ เนื่องจากบ้านยางอำเภอกุพทองสง จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นชุมชนที่มีความโดดเด่นด้านการทอผ้า และมีอาชีพทอผ้าเป็นอาชีพเสริมแต่ก็สร้างรายได้หลักให้ชุมชนเพราะการทอผ้าทำได้ทั้งปี แต่ทำนาทำได้ปีละครั้ง

การกำหนดท่าการออกกำลังกาย

- 1) การอบอุ่นร่างกาย ด้วยการยืดเหยียดกล้ามเนื้อ และการเดินใช้เวลารวม 10 นาที
 - 2) การออกกำลังกายที่ต่อเนื่อง จำนวน 20 ท่า ประกอบด้วย ท่าที่ 1 บิดข้อมือ ท่าที่ 2 พับศอก ท่าที่ 3 ยกไหล่ ท่าที่ 4 ก้มเงย ท่าที่ 5 หันซ้าย-ขวา ท่าที่ 6 เอียงคอซ้าย-ขวา ท่าที่ 7 กางแขนบิดตัว ท่าที่ 8 กางแขนเอียงข้าง ท่าที่ 9 กางแขนแตะขา ท่าที่ 10 ยกเหยียด ท่าที่ 11 เหยียดยืดกล้ามเนื้อคอ ท่าที่ 12 เหยียดยืดกล้ามเนื้อหัวไหล่ ท่าที่ 13 เหยียดยืดกล้ามเนื้อหลัง ท่าที่ 14 เหยียดยืดกล้ามเนื้อเอว ท่าที่ 15 เหยียดยืดกล้ามเนื้อหน้าท้อง ท่าที่ 16 เหยียดกล้ามเนื้อต้นขา ท่าที่ 17 ชูผ้าย่ำเท้า ท่าที่ 18 ชูผ้าตีเข้าตรง ท่าที่ 19 กางแขนก้าวชิด และท่าที่ 20 กางแขนก้าวบิด ใช้เวลาประมาณ 30 นาที
 - 3) การผ่อนคลายกล้ามเนื้อ ด้วยการยืดเหยียดกล้ามเนื้อ ใช้เวลา 5 นาที
- รวมทั้ง 3 ขั้นตอน ใช้เวลา 45 นาที

ตัวอย่าง ท่าที่ 8 กางแขนเอียงข้าง

นำผ้าขาวม้ามาไว้ที่คอ กางแขนทั้งสองข้าง มือกำผ้าขาวม้าที่ความยาวเท่าช่วงแขน เอียงตัวทางซ้าย แขนขวาชูขึ้นตรง- เอียงตัวทางขวา แขนซ้ายชูขึ้นตรง

ภาพที่ 4.15 ตัวอย่างท่าออกกำลังกายด้วยผ้าขาวม้า

ภาพ 4.16 การฝึกออกกำลังด้วยผ้าขาวม้าของผู้สูงอายุ

จากการทดสอบ การออกกำลังกายด้วยผ้าขาวม้าที่ผู้วิจัยทิ้งระยะของการใช้ผ้าขาวม้าในการออกกำลังกายด้วยระยะเวลา 4 สัปดาห์ ผลของการทดสอบพบว่า การเต้นของหัวใจ การยืดหยุ่นของกล้ามเนื้อ ความอ่อนตัวของหัวไหล่ ความแข็งแรงของกล้ามเนื้อผู้สูงอายุดีขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับก่อนเข้าร่วมกิจกรรม นอกจากนี้การร่วมกันทำกิจกรรมของผู้สูงอายุยังมีความสนุกสนาน และการปรับตัวเข้ากับสังคม การออกกำลังกายยังได้ทำไปพร้อมกับจังหวะเพลงที่สนุกสนานก็เกิดความรื่นเริงใจทำให้ผู้สูงอายุมีความสุขกับการร่วมกิจกรรมไปพร้อมนอกจากสุขภาพทางกาย

4.5.2 การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุทางด้านทางใจ

ด้วยวิถีวัฒนธรรมของชาวอีสานมีความเชื่อและศรัทธาในพระพุทธศาสนาและความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของชุมชน ดังนั้นการได้ทำกิจกรรมอะไรหรือมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่น การเช่นไหว้ บูชาสิ่งเคารพจึงเป็นวิถีของชาวอีสาน สิ่งเหนือธรรมชาติที่ไม่อาจพิสูจน์ได้ แต่ทำแล้วสบายใจ ทำแล้วมีความสุข และสวดมนต์ ภาวนา เพื่อเป็นการถวายเป็นความเคารพและความ ศรัทธาคือสิ่งที่ชาวอีสานจะกระทำได้ และสืบทอดต่อกันมาตามวิถีวัฒนธรรมท้องถิ่น จากการสังเคราะห์ชุด โครงการวิจัยการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบนฐานวิถีวัฒนธรรมอีสานมีโครงการย่อยที่เกี่ยวข้องอยู่ 3 ลักษณะโครงการ คือ โครงการวิจัยแนวทางการจัดกิจกรรมด้านศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน เพื่อส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ ในพื้นที่ตำบลบ้านยาง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ โครงการ รูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิต ผู้สูงอายุ ด้วยกิจกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่น และ โครงการ ผลของโปรแกรมส่งเสริมสุขภาพจิตด้วยรูปแบบความสุขเชิงจิตวิทยา 5 มิติ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุสรุปผลดังนี้

โครงการวิจัยสร้างสรรค์ผลงานนาฏยประดิษฐ์การแสดงนาฏศิลป์พื้นบ้าน ชุด “ฟ้อนบูชาหลวงพ่อบัว” ซึ่งเป็นชุดการแสดงที่ประกอบด้วยบทสรภัญญะบูชาหลวงพ่อบัว วัดเทพรังสรรค์ องค์พระประธานที่มีความศักดิ์สิทธิ์และเป็นศูนย์รวมใจของคนในชุมชนบ้านหัวสะพานและการรำประกอบจังหวะเพลงพื้นบ้านทำนองเพลงมโหรีอีสานผู้วิจัยจึงนำงานวิจัยสู่ชุมชน เพื่อถ่ายทอดกระบวนการทำรำสู่ผู้สูงอายุ โดยจัดเป็นกิจกรรมที่บรรจุอยู่ในโรงเรียนผู้สูงอายุ ของ อบต.บ้านยาง และได้

ดำเนินการกำหนดแผนการจัดกิจกรรม โดยแบ่งออกเป็น 4 กิจกรรม ได้แก่ 1. เพลงนำพา 2. ท่าพื้นฐาน 3. ประสานท่วงที 4. มีลีลางามสง่าผู้สูงวัย สำหรับทำรำ บทธรรักญะ เป็นสิ่งที่ชาวบ้านได้ช่วยกันเล่าประวัติหลวงพ่อดาวและช่วยกันแต่งร่วมกับนักวิจัยจึงทำให้เกิดความภาคภูมิใจ สามารถนำมาแสดงต้อนรับนักท่องเที่ยว และใช้ประกอบในงานประเพณีประจำปี คือ งานบุญหลวงปู่ขาว มีท่ารำทั้งหมด 47 ท่า

ภาพที่ 4.17 การซ้อมทำรำ

ตัวอย่างทำรำนานาฏยประดิษฐ์

ภาพที่ 4.18 ตัวอย่างท่ารำ (ท่าที่ 2 ท่าบูชาหลวงปู่ขาว)

อธิบายท่ารำ

สื่อถึงการบูชาสักการะหลวงพ่อบุญที่ เป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชน

ศีรษะ ท่านี้มีการเปลี่ยนเอียงตามลักษณะการเปลี่ยนมือ โดยเริ่มจากเอียงซ้าย เอียงขวา และหน้าตรงตามภาพประกอบ

มือ พนมมือทั้งสองโดยไหวไปทางด้านซ้าย 4 จังหวะย่อย จากนั้นเลื่อนมาทางขวา 4 จังหวะย่อย ยกมือขึ้นระดับหน้าผาก 4 จังหวะย่อยและลดลงมาอยู่ที่อกอีก 4 จังหวะย่อย

เท้า ย่ำเท้าตามจังหวะเพลง

ทิศ หน้าตรง

กิจกรรมนี้เป็นกิจกรรมเพื่อสร้างชุดการแสดง โดยผู้สูงวัยที่มีความถนัดในการร้องบทสรภัญญะจะเป็นผู้ร้องบทสรภัญญะที่ทีมผู้วิจัยร่วมกับผู้นำและชาวบ้านได้สร้างสรรค์ขึ้นจากประวัติของหลวงพ่อดังนี้

ตัวอย่าง บทที่ 1 ตำนานหลวงปู่ขาว

บัดนี้จักได้กล่าว ตำนานหลวงปู่ขาวที่บ้านหัวสะพาน
 สถิตวัดเทพรังสรรค์ เป็นพระพุทธรูปสำคัญอยู่คู่บ้านคู่เมือง
 ตั้งแต่ปีสองพันสี่ร้อยสิบสอง พวกพ่อแม่พี่น้องย้ายมาจากบ้านเม็กดำ
 ย้ายมาตั้งบ้านเพื่อทำกรรม ได้พาลูกหลานทำสร้างวัดวาอาราม
 จนถึงปีสองพันสี่ร้อยสี่สิบเจ็ด จึงได้โหมบุญเฮ็ดหล่อองค์หลวงปู่เป็นพระประธาน
 นานต่อมาสองพันห้าร้อยผ่าน จนถึงประมาณปลายได้ยี่สิบเจ็ดปี
 ประชาชนจึงพากันเห็นดี บูรณอุโบสถทันทีเพื่อให้เกิดความสวยงาม
 แต่ติดปัญหาคือว่าองค์หลวงปู่ เพินติดแน่นอยู่กับฐานพระมาช้านาน

จึงพากันแต่งเครื่องสมมาโองการ นิมนต์เสาะออกจากฐานไปตั้งไว้กลางวัดเรา
 ในปีนั้นฝนบ่ตกดินแห้งผาก เกิดความทุกข์ยากเดือดร้อนไปทั่วดินแดน
 นายอำเภอพูไทสงสงคันค้ำัน นิमितประหลาดเหลือแสนเห็นพระอยู่กลางอาราม
 ออกติดตามหาเพื่อสีกแก้ไขได้ทัน ในนิमितคืนนั้นตามมาเห็นอยู่บ้านหัวสะพาน
 จึงนำพาสมาที่ล่องเกินท่าน แล้วนิมนต์ย้ายมาเป็นพระประธานในศาลาทันใด
 ต่อจากนี้ไปให้อุทมสมบูรณั ฝนตกต้องเพิ่มพูนบ้านเมืองเจริญขึ้นมา
 คนทั้งหลายเห็นฤทธิ์พระปฏิมา จึงขนานนามว่า “หลวงปู่ขาว” เลื่องลือ
 กำหนดชื่อแล้วจัดงานฉลอง บอกบุญพวกพี่น้องเดือนมกราของทุกปี
 จัดงานบูชารำลึกถึงบารมี วันที่ 3 เดือนยี่มีงานที่บ้านหัวสะพาน
 มีพระครูโชติรสโกศลต่อท่าน เจ้าอาวาสจัดงานท่านเป็นรองเจ้าคณะอำเภอ
 หลวงพ่อพระครูรอทุกท่านไปอยู่เค้อ ขอบารมีหลวงปู่ขาวให้เจอแต่โชคลาภทุกคน
 ขอขอบพระคุณทุกท่านหลายล้น พังตำนานหลวงปู่ขาวแล้วทุกคนของงสุขกายสบายเอย

จากการสังเคราะห์โครงการพบว่า การนำศาสตร์นาฏยประดิษฐ์มาพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ
 ที่ผูกโยงกับความเชื่อและศรัทธาของคนในชุมชนต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์จึงเกิดเป็นชุดการแสดงฟ้อนบูชาหลวงปู่
 ขาว ให้กับชุมชนหัวสะพานตำบลบ้านยาง อำเภอพูไทสง จังหวัดบุรีรัมย์ ทำให้ผู้สูงอายุมีความสุขทาง
 จิตใจเพราะหลวงปู่ขาวเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนท้องถิ่น นอกจากนี้มีการทำบุญประจำปีทุกปี
 ผู้สูงอายุได้ใช้ชุดการแสดงนี้ในงานประจำปี และชุดการแสดงนี้จะได้อ่อนรับนักท่องเที่ยวเพราะนัก
 ชุมชนหัวสะพาน เป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวใหม่ที่ยังขาดกิจกรรมเสริมการท่องเที่ยวโดยเฉพาะการเป็น
 กิจกรรมที่เกิดจากผู้สูงอายุ จึงเป็นองค์ความรู้และชุดการแสดงที่สามารถบูรณาการกับกิจกรรมทางสังคม
 อื่นๆ ของชุมชนได้ ทั้งนี้ องค์การบริหารส่วนตำบลให้การยอมรับและนำไปใช้ในโรงเรียนผู้สูงอายุต่อไป

สำหรับโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุด้วยกิจกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่ง
 มีพื้นที่วิจัยที่ตำบลแจนแลน อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งส่วนใหญ่ผู้สูงอายุเป็นกลุ่มชาติพันธุ์
 ภูไท ผลที่ได้จากการวิจัย คือ ได้รูปแบบของการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุเพื่อให้องค์การบริหารส่วน
 ตำบลแจนแลนได้นำไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ผ่านกระบวนการของกิจกรรมโรงเรียนผู้สูง
 วยไทแจนแลน ที่องค์การบริหารส่วนตำบลแจนแลนรับผิดชอบ กระบวนการวิจัยได้วิเคราะห์งาน
 ประเพณีแต่ละอย่างจะมีองค์ประกอบทางพิธีกรรมที่สามารถนำมาเป็นกิจกรรมที่พัฒนาคุณภาพชีวิต
 ผู้สูงอายุได้ จึงเกิดเป็นรูปแบบที่มีองค์ประกอบ 3 ส่วน ประกอบด้วย ส่วนแรกเรียกว่าวิชาชีวิต คือ
 เกี่ยวกับธรรมมะ ส่วนที่สองวิชาชีพ คือ การพัฒนาภูมิปัญญาสู่การสร้างงานสร้างอาชีพเพื่อให้ผู้สูงอายุมี
 กิจกรรมทำร่วมกันและมีรายได้ตามความเหมาะสม และส่วนที่สาม คือ วิชาการ ในส่วนนี้เป็นการให้
 ความรู้ข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ เช่น สิทธิในการรักษา กฎระเบียบ เบี้ยยังชีพ กองทุน
 ช่วยเหลือต่างๆ ตลอดจนความรู้ด้านสุขภาพ เป็นต้น

กิจกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่น ส่วนใหญ่จะมีสิ่งประดิษฐ์เป็นองค์ประกอบของ
 พิธีกรรม ดังนั้นโครงการวิจัยนี้ที่ได้นำสิ่งประดิษฐ์ในกิจกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่นมาพัฒนา
 คุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ เช่น สิ่งประดิษฐ์ตุ้งหรือโม่บายโยแมงมุมที่ใช้ประดับศาลาเวลายามิบุญ โดยเฉพาะ
 บุญผะเหวด ชาวอีสานโดยเฉพาะภูไทเพราะมีความเชื่อว่าจะปัดเป่าสิ่งไม่ดีออกจากตัวเอง หรือ การ

ประดิษฐ์ดอกไม้จันทน์เพื่อใช้ใน งานศพ การนำสิ่งประดิษฐ์เหล่านี้มาเป็นกิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ซึ่งหากพัฒนาให้ดีการประดิษฐ์สิ่งเหล่านี้ได้ทั้งความสุขทางใจและสามารถสร้างรายได้ให้กับตนเองได้สามารถพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้เป็นสินค้าทางวัฒนธรรมของชุมชนในอนาคตได้

ภาพ 4.19 โมบายใยแมงมุม จากสิ่งประดิษฐ์ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาละวัฒนธรรมท้องถิ่นอีสาน

ภาพ 4.20 การทำดอกไม้จันทน์ของผู้สูงอายุสิ่งประดิษฐ์ในงานศพที่สามารถพัฒนาเป็นอาชีพผู้สูงอายุ

ส่วนโครงการ ผลของโปรแกรมส่งเสริมสุขภาพจิตด้วยรูปแบบความสุขเชิงจิตวิทยา 5 มิติ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ เป็นการพัฒนาโปรแกรมเพื่อประเมินสุขภาพจิตของผู้สูงอายุสามารถนำไปใช้เพื่อวิเคราะห์สภาพจิตใจของผู้สูงอายุด้วยการใช้กิจกรรมเป็นตัวแปรและเลือกทำกิจกรรมในการบำบัดจิตใจผู้สูงอายุได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งโครงการวิจัยนี้ได้ใช้ในสองพื้นที่ คือ ที่ตำบลบ้านยาง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ กับอีกพื้นที่ คือ ตำบลโพธิ์ชัย อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดมหาสารคาม ด้วยมีโปรแกรมการทำกิจกรรมดังนี้

สัปดาห์	ความสุข 5 มิติ	กิจกรรม
1-2	สุขสบาย	<p>เป็นกิจกรรมเน้นการเคลื่อนไหวปฏิบัติกิจวัตรประจำวัน</p> <ul style="list-style-type: none"> - กิจกรรมทดสอบสมรรถภาพร่างกายของผู้สูงอายุได้แก่ ทดสอบลุกขึ้นยืนจากเก้าอี้ 30 วินาที การรอกแขนพับศอก การย่อเท้า ยกเข้าสูง 2 นาที การเดิน 6 นาที การนั่งเก้าอี้ ตะบปลายเท้า การเอื่อมแขนตะบมือทางด้านหลัง และการลุกเดิน นั่ง - กิจกรรมออกกกำลังกายสำหรับผู้สูงอายุ - กิจกรรมสร้างแรงจูงใจให้ผู้สูงอายุอยากออกกำลังกาย - สมาชิกกลุ่มแลกเปลี่ยนความคิดเห็นตั้งเป้าหมายในการดูแลตนเองเพื่อนำไปปฏิบัติ
3-4	สุขสนุก	<p>เป็นกิจกรรมนันทนาการ ที่สร้างความสดชื่น สร้างพลังความมีชีวิตชีวาอย่างสร้างสรรค์และดีงามในรูปแบบกิจกรรม การแสดงออกในด้านกีฬา ดนตรี ศิลปะ</p> <ul style="list-style-type: none"> - ให้ผู้สูงอายุผลัดกันเล่าถึงกิจกรรมที่ตนเองทำแล้วเกิดความสุข - กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ แนะนำตัวทำความรู้จัก - กิจกรรมเต้นเข้าจังหวะเพลง
5-6	สุขสว่าง	<p>เป็นกิจกรรมเน้นการกระตุ้นและคงไว้ซึ่งการชะลอความเสื่อมของสมองในด้านต่างๆ</p> <ul style="list-style-type: none"> - กิจกรรมปฏิทินมีชีวิต - กิจกรรมบริหารสมองด้วยการเคลื่อนไหวสลับ - กิจกรรมต่อจิ๊กซอร์ภาพ - กิจกรรมจำภาพ - กิจกรรมปั้นกระดาษด้วยเท้า
7-8	สุขสง่า	<p>เป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจซึ่งมีทั้งการให้และรับจากคนอื่น</p> <ul style="list-style-type: none"> - กิจกรรมฝึกอาชีพ
9-10	สุขสงบ	<p>วิธีการผ่อนคลายความตึงเครียด การปรับความคิด และการบริหารจัดการเพื่อให้เกิดสติ สมาธิ ปัญญา</p> <ul style="list-style-type: none"> - กิจกรรมฝึกการหายใจอย่างถูกวิธีเพื่อลดความเครียด - กิจกรรมการฟังเพลง/ดนตรี เพื่อผ่อนคลายความเครียด - กิจกรรมปรับวิธีคิดพิชิตความเครียด - กิจกรรมฝึกสมาธิด้วยการเอาจิตจดจ่ออยู่กับการเคลื่อนไหว

4.5.3 การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุด้านสังคม

ชาวอีสานมีลักษณะที่เป็นคนชอบสนุกสนาน การทำงานเป็นกลุ่มการช่วยเหลือกันทำงานจึงเป็นเอกลักษณ์ และสิ่งที่จะรวมกันเป็นกลุ่มได้คือกิจกรรมงานบุญ และการละเล่นพื้นบ้าน อย่างเช่นกลุ่มการเล่นกลองต๋ม และกลุ่มงานใบตอง และแหงหยวก มีการรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมในเทศกาลงานประเพณีเพราะบุคลิกของชาวอีสานมีความสนุกสนาน ดังนั้นงานบุญต่างๆ จึงมีการละเล่นเพื่อความรื่นเริงบันเทิงใจ เมื่อวิถีชีวิตเปลี่ยนแปลงตามการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ทำให้กิจกรรมทางวัฒนธรรมท้องถิ่นถูกลดบทบาทลง ผู้สูงอายุมีกิจกรรมน้อยลงเพราะรูปแบบการดำเนินงานเปลี่ยนไป และมีหน่วยงานในท้องถิ่นเป็นหน่วยงานผลักดัน การมารวมกันการใช้กลุ่มจึงเกิดการรวมกลุ่มทางภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน เมื่อมารวมกลุ่มทำกิจกรรมร่วมกันก็จะเกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

แนวทางพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุโดยใช้พื้นที่ทางสังคมและวัฒนธรรม ตำบลบ้านไทย อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา ในระยะแรก พบว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นของตำบลบ้านไทย มีหลากหลายและเป็นภูมิปัญญาที่จะหาได้ยาก โดยเฉพาะงานภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับต้นกล้วยและงานใบตอง เช่น ปราสาทผึ้ง บายศรี การแหงหยวก และดนตรีกลองต๋ม พิณแคน เป็นต้น ดังนั้นการรวมกลุ่มให้ผู้สูงอายุได้ใช้ภูมิปัญญาที่สั่งสมมาล้วนแต่เป็นส่วนหนึ่งของวิถีวัฒนธรรมของชาวอีสาน ทำให้ผู้สูงอายุได้พบปะทำกิจกรรมทางสังคมด้วยกันมีความสุขทำให้ไม่เหงาเปลี่ยวกับกิจกรรม และเห็นคุณค่าของตนเองในภูมิปัญญา การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านสังคมจึงเกิดการรวมกลุ่มทำกิจกรรมจะทำให้มีความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และกลุ่มได้ดีมากขึ้น นำไปสู่การสร้างกลุ่มแหงหยวก และกลุ่มกลองต๋ม ซึ่งทั้งสองกลุ่มสามารถบูรณาการกิจกรรมร่วมกัน และเพิ่มพื้นที่ทำกิจกรรมให้เกิดกับคนหลากหลายเช่นเพิ่มกิจกรรมฟ้อนรำร่วมกับการตีกลอง และสามารถจัดกิจกรรมด้านอื่นร่วมด้วย โดยใช้พื้นที่ทางสังคมและวัฒนธรรม ณ บริเวณวัดหอยไทรบ้านโพหนอง ตำบลบ้านไทย อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา ช่วงวันสิ้นเดือนของทุกๆเดือนเป็นการส่งเสริมสุขภาพด้านสังคมที่เหมาะสมของผู้สูงอายุตำบลบ้านไทย ที่สอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มผู้สูงอายุ ทำให้คุณภาพชีวิตด้านสังคมของผู้สูงอายุดีขึ้น ประกอบด้วยกลุ่มดังนี้

- 1) **กลุ่มแหงหยวก** เกิดจากผู้ที่มีความรู้ความสามารถด้านการแกะสลักกล้วยเพื่อทำปราสาทผึ้ง งานด้านศิลปะเรียกว่าแหงหยวก เป็นศิลปะประเพณีโบราณที่ชาวบ้านใช้วัสดุในท้องถิ่นคือกล้วยมาแกะสลักเป็นลวดลายต่างๆ ประดับประดับพิธีกรรมต่างๆ และประชาชนชาวบ้านที่มีความรู้และเป็นมีความเชี่ยวชาญก็เหลือน้อย ซึ่งในตำบลบ้านไทยนี้มีผู้ที่สืบทอดการแหงหยวกมาจนได้รับเชิญให้เป็นผู้ที่มีส่วนแหงหยวกในพระเมรุรัชกาลที่ 9 สร้างความภาคภูมิใจ และเป็นช่วงที่งานวิจัยนี้ลงสู่ชุมชนจึงมีความต้องการให้มีการฟื้นฟูกิจกรรมการแหงหยวกแล้วและเปิดโอกาสให้ผู้สนใจได้เข้ามาเรียนรู้ได้

ภาพที่ 4.21 กลุ่มแหงหยวกทำปราสาทผึ้งในงานแหปราสาทผึ้งของชุมชน

ภาพ 4.22 งานใบตองผู้หญิงจะเป็นผู้ประดิษฐ์เช่นการทำพานบายศรี

การพัฒนาคุณภาพชีวิต ด้านสังคมที่เหมาะสมของผู้สูงอายุตำบลบ้านไทยที่สอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มผู้สูงอายุและสมาชิกกลุ่มได้เสนอคณะผู้วิจัยในการจัดทำตราสัญลักษณ์กลุ่ม (โลโก้) และเสื้อผ้าเพื่อความเป็นสัญลักษณ์ของกลุ่ม สำหรับการแสดง โดยระบุเป็นเสื้อม่อฮ่อมเพื่อใช้แสดงสัญลักษณ์กลุ่ม จากนั้น คณะนักวิจัยเชิงพื้นที่ประเด็นผู้สูงอายุในเขตตำบลบ้านไทยได้ประสาน วางแผน ดำเนินงานตามข้อเสนอความต้องการของกลุ่มผู้สูงอายุ ทั้ง 2 กลุ่ม ดังกล่าว ดำเนินการจัดทำตราสัญลักษณ์กลุ่ม (โลโก้) และจัดเตรียมเสื้อม่อฮ่อมสำหรับการแสดง ขั้นตอน กระบวนการ เป็นไปตามภาพดังนี้

ภาพ 4.23 ตราสัญลักษณ์กลุ่ม (โลโก้)กลุ่มแม่ทวยชาวบ้านโพธิ์ทอง

จากการจัดทำตราสัญลักษณ์กลุ่ม (โลโก้) กลุ่มแม่ทวยชาวบ้านโพธิ์ทอง ตำบลบ้านไทยนี้ ผู้วิจัยได้ประสานศิษย์เก่าสาขาวิชาการพัฒนาสังคม รุ่น 17 ภาคปกติ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ ชื่อนายทรงพล บุญล้อม มีความสามารถในการออกแบบตราสัญลักษณ์กลุ่ม (โลโก้) ดำเนินการให้ ซึ่งนายทรงพล บุญล้อม ทำหน้าที่ร่วมในฐานะผู้ช่วยนักวิจัยในโครงการวิจัยนี้ด้วย นอกจากนี้งานแม่ทวยก็ยังเกี่ยวข้องกับงานใบตองคือการทำบายศรีเพื่อประกอบงานบุญประเพณีเช่นกัน หากพิจารณาให้ถึงงานใบตองจะเป็นงานของผู้สูงอายุที่เป็นหญิง ส่วนงานแม่ทวยจะเป็นงานด้านศิลปะของผู้สูงอายุชาย เมื่อมีกิจกรรมงานบุญประเพณีก็จะมีการทำบายศรีควบคู่กับการแม่ทวยเพื่อประดับสถานที่หรือส่วนประกอบขององค์ประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อของชาวอีสาน

ภาพที่ 4.24 งานใบตองของผู้สูงอายุที่เป็นหญิงกำลังทำบายศรีจากใบตองกล้วย

2. กลุ่มกลองตุ้ม

โดยทั่วไปชาวอีสานจะมีความชอบความรื่นเริงสนุกสนานในงานบุญยกเว้นงานที่เป็นงานอวมงคล กลองจึงเป็นสื่อทางดนตรีที่เกิดจากการสร้างสรรค์ขึ้นเพื่อเป็นจังหวะดนตรีให้เกิดการร้องรำทำเพลงประกอบ สร้างความสนุกสนาน กลุ่มตุ้มเป็นอีกภูมิปัญญาทางดนตรีพื้นบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวที่ใกล้สูญหายไปตามการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ดั้งเดิมฟ้อนกลองตุ้ม เรียกอีกอย่างคือเซ็งกลองตุ้มจะใช้ในช่วงบุญบั้งไฟ แห่บุญบั้งไฟ และเซ็งเพื่อขอรับปัจจัยทำงานบุญเดือนหก หรือบุญบั้งไฟ เป็นต้น จังหวะเซ็งมีความสนุกสนาน กระบวนการวิจัยนี้ได้ใช้กลองตุ้มมาเป็นสื่อในการรวมผู้สูงอายุในมาทำกิจกรรมร่วมกันจากงานใบตองสูงการรำฟ้อนประกอบกลองตุ้ม เกิดเป็นกลุ่มกลองตุ้ม ซึ่งทั้งกลุ่มกลองตุ้มและกลุ่มแหงหยวกกล้วยจึงมีบูรณาการสังคมผู้สูงอายุของตำบลบ้านไทย ให้ร่วมกิจกรรมด้วยด้วย สร้างความสุขให้กับผู้สูงอายุเพราะมีกิจกรรมกลุ่มที่รวมกันทำ ประกอบกับจังหวะดนตรีสร้างสุนทรีย์ทางความรู้สึกผ่อนคลาย และความสนุกสนานจากการฟ้อนรำทำให้เกิดความสุขทางใจที่ได้จากกิจกรรมทางสังคมได้ด้วย ทำให้ผู้สูงอายุก้าวเดินออกจากบ้านมาสร้างสร้งงานทางสังคมร่วมกันด้วยวิถีวัฒนธรรมที่คุ้นเคย แต่บทบาทอาจเปลี่ยนไปทั้งเป็นผู้ปฏิบัติเองและเป็นผู้ถ่ายทอดให้คนอื่นโดยเฉพาะรุ่นลูกหลานที่สนใจได้เข้าร่วมกิจกรรมกับผู้สูงอายุ กลองตุ้มจึงเชื่อมคนหลายวัย หลายเพศให้มีส่วนร่วมกิจกรรมร่วมทำให้สังคมผู้สูงอายุไม่โดดเดี่ยวจนเกินไปตั้งแต่ก่อน

ภาพ 4.24 กลุ่มกลองตุ้มที่มีการรวมกลุ่มกันแล้วมีทั้งผู้ตีกลองและนางรำประกอบการตีกลองตุ้ม และสวนเสื่อของกลุ่มมีรูปแบบที่สวยงามมากขึ้น

ภาพ 4.25 กลุ่มฝึกฟ้อนกลองตุ้มบ้านโพนทองซ้อมรำเพื่อทำกิจกรรมจิตอาสาเพื่อสังคม
โดยการรำประกอบงานบุญประจำปีของชุมชน

ภาพ 4.26 โลโก้กลุ่มฟ้อนกลองตุ้มตำบลบ้านไทย

ภาพ 4.27 การซ้อมการแสดงกลุ่มฟ้อนกลองตุ้มบ้านโพนทองร่วมกับวงพิณแคนบ้านโพนทราย
ในพื้นที่สังคมและวัฒนธรรมชุมชน

จากการทดลองขับเคลื่อนกิจกรรมโดยบูรณาการกิจกรรม ทั้ง 2 กลุ่ม ให้เกิดการแสดงร่วมกัน คือ การแสดงวงพิณแคนหมอลำบ้านโพนทรายกับการแสดงฟ้อนกลองตุ้มวงสาวเหลือน้อยบ้านโพนทองโดยใช้พื้นที่ทางสังคมและวัฒนธรรม ณ บริเวณวัดหอไตรบ้านโพนทอง ตำบลบ้านไทย อำเภอเชียงใน จังหวัดอุบลราชธานี ช่วงวันสิ้นเดือนของทุกๆเดือนทดลองแสดงครั้งแรก วันที่ 30 มิถุนายน 2560 ณ บริเวณวัดหอไตรบ้านโพนทอง คณะผู้วิจัยเกิดแนวคิดร่วมกันกับกลุ่มผู้สูงอายุ และชุมชนท้องถิ่น ผลักดันเชิงนโยบายผ่านงานวิจัยเพื่อการจัดตั้งหรือพัฒนาโรงเรียนผู้สูงอายุในระดับตำบลบ้านไทยต่อไปในอนาคต โดยให้กิจกรรมดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของปฏิทินกิจกรรมผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุ รวมทั้งการจัดการศึกษาเพื่อเติมความรู้ด้านต่างๆ แก่ผู้สูงอายุ เช่น การดูแลสุขภาพ โภชนาการ การรับมือกับสังคมที่เปลี่ยนแปลง เทคโนโลยีและการสื่อสาร และการเรียนรู้ตามอัธยาศัย เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถปรับตัวเข้ากับสังคมที่เปลี่ยนแปลงได้ โดยให้ครอบครัวชุมชน ท้องถิ่น เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาทำให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดี เป็นพลังของครอบครัว ชุมชนและสังคมอย่างต่อเนื่อง และเกิดการเรียนรู้ตลอดช่วงชีวิตอย่างแท้จริง

5.4.4 การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุด้านเศรษฐกิจ

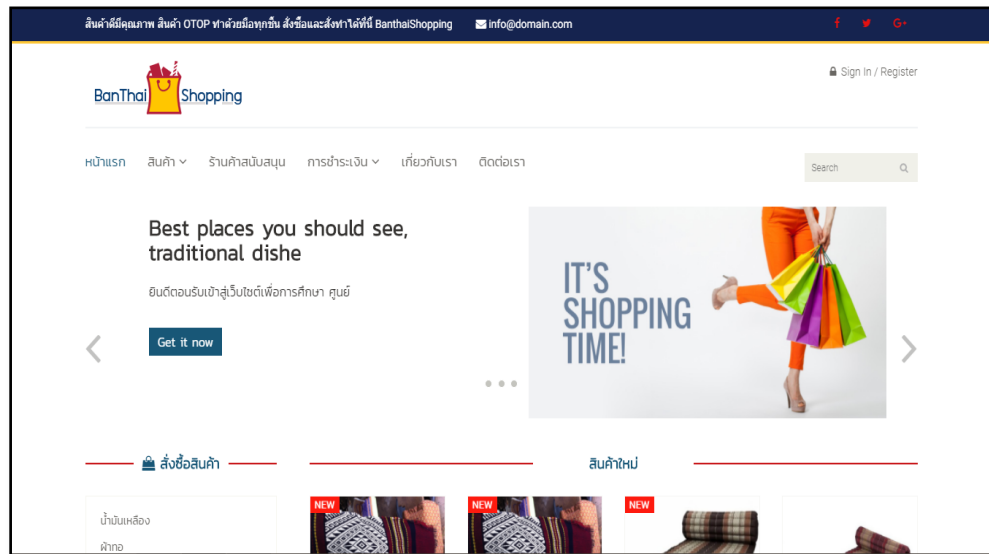
ผู้สูงอายุกับการสร้างอาชีพกับรายได้ให้กับตนเองนั้น เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ยากด้วยสภาพกายที่เสื่อมไปตามวัย แต่ผู้สูงอายุมีภูมิปัญญาที่อยู่กับตัวเองหลากหลายจึงสามารถรวมกลุ่มทำผลิตภัณฑ์ของกลุ่มออกมา มีโครงการวิจัยเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านเศรษฐกิจ จำนวน 2 โครงการ คือ แนวทางการส่งเสริมกลุ่มอาชีพผู้สูงอายุบนพื้นฐานทรัพยากรท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมของชุมชน ตำบลสร้างถ่อ อำเภอเชียงใน จังหวัดอุบลราชธานี ของนางสาวฤทัยภัทร ให้ศิริกุล และโครงการการส่งเสริมรายได้ผู้สูงอายุภาคครัวเรือนภายใต้กระแสสังคมออนไลน์ในพื้นที่ตำบลบ้านไทย อำเภอเชียงใน จังหวัดอุบลราชธานีของนางสาวณภัทร วิเคราะห์ผลได้ดังนี้

แนวทางการส่งเสริมกลุ่มอาชีพผู้สูงอายุบนพื้นฐานทรัพยากรท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมของชุมชน ตำบลสร้างถ่อ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดอุดรธานี พบว่า ตำบลสร้างถ่อมีการรวมกลุ่มอาชีพกันแต่ยังเข้มแข็งและมีวิธีการทำนาเกลือ เพราะเป็นพื้นที่ดินเค็มทำนาเกลือแทนนาข้าว แตกต่างจากท้องถิ่นอื่น เพราะบริบทของสภาพดินของพื้นที่เป็นดินเค็ม กระบวนการวิจัยทำให้หาแนวทางเพื่อพัฒนาเกลือสินเธาว์เป็นผลิตภัณฑ์ผู้สูงอายุ เป็นการส่งเสริมกลุ่มอาชีพให้กับผู้สูงอายุโดยเลือกอาชีพที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นผู้สูงอายุมีความพร้อมและพัฒนาต่อยอดได้ง่ายขึ้น โดยการทอดความรู้คุณสมบัติของเกลือสินเธาว์ และเกลือสินเธาว์จากกลุ่มผู้ทำนาเกลือมาพัฒนาเป็นเกลือสปาเพื่อเพิ่มราคาผลผลิตของเกลือและเกิดกลุ่มอาชีพในผู้สูงอายุ

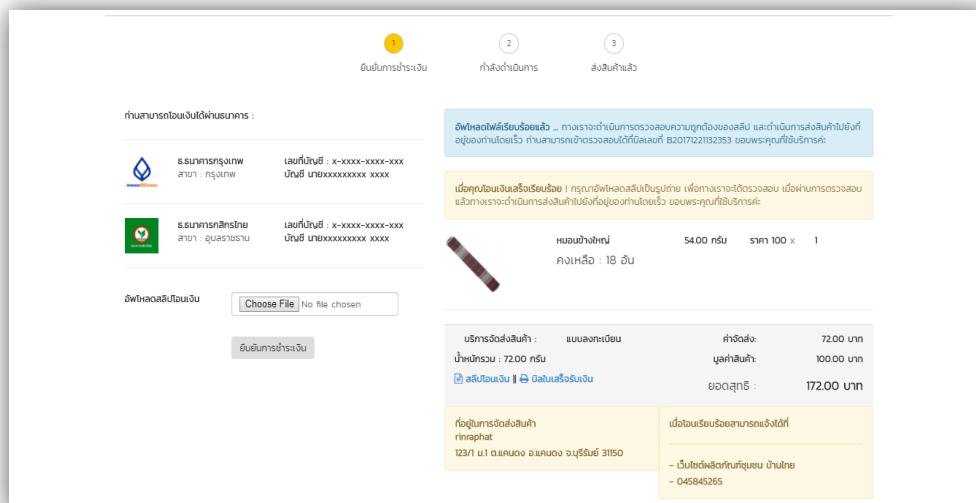
ภาพ 4.28 ตัวอย่างผลิตภัณฑ์เกลือสปาที่แปรรูปจากเกลือสินเธาว์

นอกจากนี้ยังมีการเปิดช่องทางการตลาดทางออนไลน์ เกิดเป็นพัฒนาช่องทางจำหน่ายสินค้ากลุ่มอาชีพผู้สูงอายุผ่านระบบพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ที่เหมาะสมกับพื้นที่ตำบลบ้านไทย อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดอุดรธานีค้นพบว่าระบบพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ที่พัฒนา เมื่อนำทดลองใช้จริง ทำให้ค้นพบว่ามียุทธศาสตร์กลุ่มอาชีพที่อยู่ในตำบลบ้านไทยและตำบลใกล้เคียงที่ต้องการนำเสนอผ่านเว็บไซต์ ภายใต้ชื่อ Ban Thai Shopping

ภาพ 4.29 ตัวอย่างหน้าเว็บการขายสินค้าผู้สูงอายุ

จะเห็นได้ว่าสินค้าที่ผู้สูงอายุสามารถผลิตได้คือการทอ งานปัก ผ้าขีด เป็นสินค้าทางวัฒนธรรมที่ชาวตำบลบ้านไทยมีความสามารถในการแปรเป็นหมอนชนิด เบาะรองนั่ง กระเป๋า เป็นต้น และมีผู้ประกอบการภายในตำบลให้ความสนใจช่องทางนี้ ซึ่งสมาชิกในครอบครัวสามารถช่วยเหลือผู้สูงอายุในการใช้ระบบออนไลน์เพื่อการค้า เพิ่มรายได้ให้กับผู้สูงอายุอีกช่องทางหนึ่งเหมาะสมกับยุคสมัยปัจจุบัน

ภาพที่ 4.30 หน้าสรุปยอดการซื้อ

4.5.5 ปัจจัยสนับสนุนการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ

การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบนฐานวิถีวัฒนธรรมอีสานภายใต้กระแสการเปลี่ยนแปลงสู่สังคมผู้สูงอายุ มีปัจจัยที่เอื้อต่อการพัฒนาหลายด้านนอกจากหน่วยงานในท้องถิ่น ก็ยังมีผู้นำชุมชน และระบบข้อมูลสารสนเทศ ดังนี้

4.5.5.1 ผู้นำชุมชน

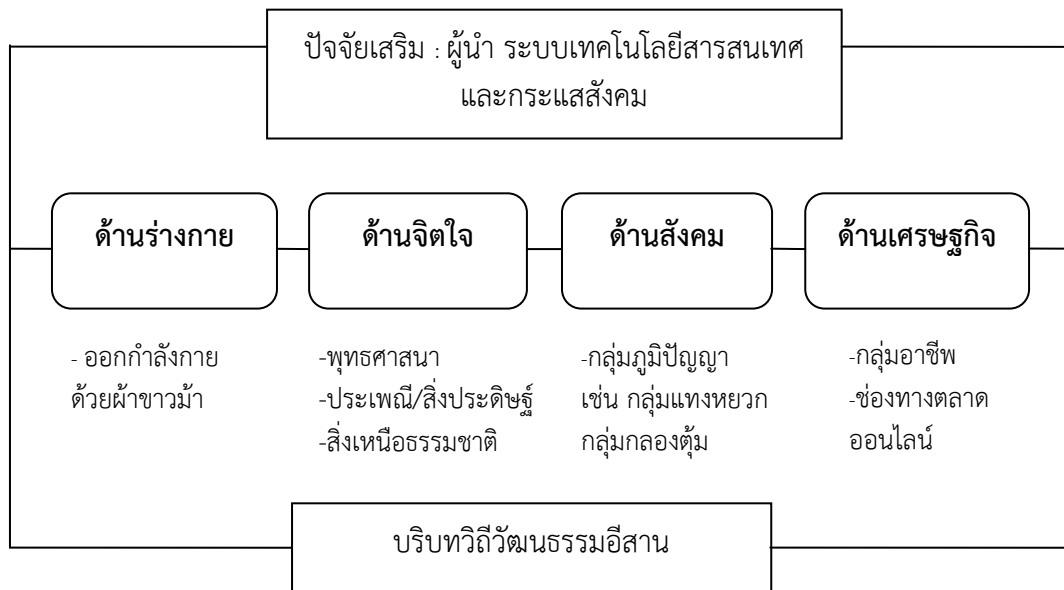
ผู้นำชุมชน คือเป็นผู้ขับเคลื่อนและผลักดันกิจกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ กระตุ้นคนในชุมชนให้เห็นความสำคัญสร้างการมีส่วนร่วมเพื่อการจัดการชุมชนร่วมกัน ผู้นำที่อำนวยความสะดวกและสร้างแรงบันดาลใจของชุมชนร่วมกัน ซึ่งข้อค้นพบจากการวิจัยของอาจารย์ กิตติกวิน พบว่าผู้นำกลุ่มผู้สูงอายุมีคุณลักษณะ ดังนี้ 1.สติปัญญาสูง 2.เห็นแก่ส่วนรวม 3.ติดต่อสื่อสารกับผู้อื่นได้อย่างเป็นกันเอง 4.มีความรู้เกี่ยวกับสิ่งที่ตนปฏิบัติ 5.มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ 6.เป็นที่ยอมรับของคนส่วนใหญ่ในชุมชน 7.เป็นคนดีมีศีลธรรม 8.มีความอดทน อุสาหะ เพียรพยายาม 9.มีความรับผิดชอบต่อภาระหน้าที่ 10.สามารถทำให้ผู้อื่นยอมทำตามด้วยความสมัครใจ 11.บริหารและจัดการเป็น(มีหลักการและวิธีการ) 12.กล้าตัดสินใจอย่างมีวิจารณญาณ 13.ประสบความสำเร็จมาเป็นที่ยอมรับ 14.ปกครองแบบประชาธิปไตยรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น 15.ให้โอกาสผู้อื่นแสดงความสามารถตามโอกาส 16.อ่อนน้อม ถ่อมตน 17.สามารถเป็นแบบอย่างให้ผู้อื่นได้ 18.ให้ความสำคัญต่อองค์กรมากกว่าตนเอง 19.เสียสละ 20.มีประวัติ(ส่วนตัว ,ครอบครัว)ดี 21.สุขภาพสมบูรณ์แข็งแรง 22.ลักษณะทางกายภาพ(รูปร่าง/หุ่น)เหมาะสม 23.เสียงดังฟังชัด 24.ควบคุมอารมณ์ได้ดี(เก็บอาการ) 25.ปากกับใจตรงกัน 26.เปิดเผย 27.มีความจริงใจ 28.เสมอต้นเสมอปลาย 29.มีอารมณ์ขัน 30.มีความเป็นตัวของตัวเองอย่างเป็นธรรมชาติ 31.มีบารมีในชุมชน 32.มีฐานะและเศรษฐกิจทางครอบครัวดี 33.กล้าเปลี่ยนแปลงและทดลองในสิ่งใหม่ๆ 34.กระตือรือร้น และตื่นตัวอยู่เสมอ 35.รอบรู้และทันต่อเหตุการณ์บ้านเมือง 36.ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้เป็นอย่างดี 37.มองการณ์ไกล มีวิสัยทัศน์ เป็นต้น การพัฒนาใดๆ ของผู้สูงอายุจะสำเร็จไม่ได้หากไม่ได้รับการร่วมมือร่วมใจของผู้นำชุมชนช่วยผลักดัน และสนับสนุนกิจกรรม เพราะผู้สูงอายุมีข้อจำกัดทางร่างกายและจิตใจอยู่แล้ว จึงต้องการคนในวัยอื่นมาช่วยกันสร้างสรรค์งานด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ได้รับการยอมรับมากยิ่งขึ้น

4.5.5.2. ระบบข้อมูลสารสนเทศด้านผู้สูงอายุ

นอกจากนี้สิ่งที่เป็ปัจจัยต่อการรวบรวมข้อมูลหรือฐานข้อมูลผู้สูงอายุที่เอื้อประโยชน์ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งการจ่ายเบี้ยยังชีพ และด้านสุขภาพของผู้สูงอายุ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล และองค์การบริหารส่วนตำบล โครงการวิจัยแผนที่สุขภาพจึงเป็นอีกนวัตกรรมด้านระบบสารสนเทศ ที่หนุนเสริมให้การจัดการข้อมูลด้านผู้สูงอายุได้ง่ายขึ้น นำมาใช้ประโยชน์และเฝ้าติดตามปัญหาสุขภาพของท้องถิ่นได้ง่ายขึ้น องค์ประกอบของข้อมูล ประเภทของผู้สูงอายุตามระดับสุขภาพ เช่น ติดเตียง ติดสังคม และข้อมูลด้านปัญหาโรคต่างๆ และเป็นฐานข้อมูลสะสม เพื่อให้สามารถนำไปใช้ประโยชน์ด้านต่างๆ ได้ ทั้งนี้ระบบข้อมูลของผู้สูงอายุ ประกอบด้วยรหัสบัตรประชาชน อายุ อาการป่วย แผนที่บ้านผู้สูงอายุ พฤติกรรมของผู้สูงอายุ เช่น สูบบุหรี่ ดื่มเหล้า เป็นต้น อย่างไรก็ตามระบบฐานข้อมูลจำเป็นต้องมีระบบควบคุมความปลอดภัยของข้อมูล เหมาะสำหรับการเป็นฐานข้อมูลของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง แยกออกเป็นแผนที่สุขภาพทางกาย โดยผลงานวิจัยของ นางสาวแสงดาว

นพพิทักษ์ ที่รวบรวมฐานข้อมูลภาวะการเจ็บป่วยและพฤติกรรมของผู้สูงอายุ และแผนที่สุขภาพทางจิตใจของนางสาวนิธินันท์ มาตา เก็บข้อมูลภาวะซึมเศร้าของผู้สูงอายุ

สรุปการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบนฐานวิถีวัฒนธรรมอีสานภายใต้กระแสสังคมผู้สูงอายุ ด้วยภูมิปัญญาและวัฒนธรรมอีสานมีความหลากหลายที่สามารถนำมาต่อยอดพัฒนาให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพที่ดีขึ้นทั้ง คุณภาพชีวิตด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านสังคม และด้านอาชีพ โดยมีปัจจัยหนุนเสริม ผู้นำชุมชน ระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ และกระแสสังคม สรุปได้รูปแบบการพัฒนาดังภาพต่อไปนี้

ภาพ 4.31 รูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบนฐานวิถีวัฒนธรรมอีสาน